

32

Ερευνητικά
Κείμενα

Μάρτιος 2023

Έτος Ίδρυσης 2006

ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων
ΓΣΕΒΕΕ

imegsevee.gr

Δομές στήριξης μικρομεσαίων επιχειρήσεων

Νικόλαος Ε. Λιωνής

Έτος Ίδρυσης 2006

ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων
ΓΣΕΒΕΕ

Δομές στήριξης μικρομεσαίων επιχειρήσεων

Νικόλαος Ε. Λιωνής

IME ΓΣΕΒΕΕ

Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων

Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας

Αριστοτέλους 46, 104 33 Αθήνα

Τηλ: 210 8846852, Φαξ: 210 884653

Email: info@imegsevee.gr

www.imegsevee.gr

Τίτλος: «Δομές στήριξης μικρομεσαίων επιχειρήσεων»

Τύπος δημοσίευσης: Ερευνητικά Κείμενα ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Χρονολογία δημοσίευσης: Μάρτιος 2023 Νο: 32

Συγγραφέας: Νικόλαος Λιωνής

Σχεδιασμός εξωφύλλου: The Birthdays Design

Σελιδοποίηση: Ιωάννα Καλουμένου

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λιωνής Ν. (2023), «Δομές στήριξης μικρομεσαίων επιχειρήσεων», *Ερευνητικά Κείμενα ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ 32*, Αθήνα: ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, σσ. 44

Οι γνώμες και τα επιχειρήματα που διατυπώνονται στο παρόν Ερευνητικό Κείμενο δεσμεύουν τον συντάκτη του και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη τις επίσημες θέσεις του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ και της ΓΣΕΒΕΕ

Το παρόν ερευνητικό κείμενο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Υποέργου 1: "Μηχανισμός μελέτης και ανάλυσης οικονομικού περιβάλλοντος λειτουργίας μικρομεσαίων επιχειρήσεων" της Πράξης "Παρεμβάσεις της ΓΣΕΒΕΕ για τη συστηματική παρακολούθηση και πρόγνωση αλλαγών του παραγωγικού και επιχειρηματικού περιβάλλοντος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων" με κωδικό ΟΠΣ 5003864, του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία (ΕΠΑΝΕΚ)

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΕΠΠΑ & ΤΣ
ΕΥΔ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ»

ΕΠΑΝΕΚ 2014-2020
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ

ΕΣΠΑ
2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

Βιογραφικό συγγραφέα

Ο Νικόλαος Λιωνής κατέχει διδακτορικό δίπλωμα (Ph.D) στα Οικονομικά και την Θεωρία Παιγνίων από το University of Bristol. Η διδακτορική του έρευνα, μέρος της οποίας έγινε στο University of Pittsburgh, υποστηρίχτηκε με υποτροφίες από το Economic and Social Research Council, το University of Bristol και το Ίδρυμα Βαρδινογιάννη. Είναι επίσης κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών (M.Sc) στην Οικονομική και Χρηματοοικονομική Θεωρία από το University of Bristol, διπλώματος (Certificate) στην Τραπεζική και Χρηματοοικονομική Θεωρία του London Guildhall University και πτυχίου Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Έχει εργαστεί ως ερευνητής στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Ludwig Maximilians University of Munich, στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών και στο Τμήμα Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών του Πανεπιστημίου Αθηνών, στο Τμήμα Πληροφορικής και Τηλεματικής του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου, στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης καθώς και ως υπεύθυνος έρευνας του Κέντρου Έρευνας Επενδύσεων και Τεχνολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, της Μονάδας Βιομηχανικής Οργάνωσης του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών και του Ινστιτούτου Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ. Από το 2003 είναι εξωτερικός συνεργάτης του Πανεπιστημίου Αθηνών όπου διδάσκει ανελλιπώς μεταπτυχιακά κυρίως μαθήματα.

Παράλληλα, έχει σημαντική επαγγελματική εμπειρία έχοντας εργαστεί σε ανώτερες και ανώτατες διοικητικές θέσεις στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, ως μέλος διοικητικού συμβουλίου και σύμβουλος διοίκησης μεγάλων εταιρειών καθώς και ως σύμβουλος στον Υπουργό Ενέργειας.

Ειδικεύεται στο χώρο της Θεωρίας Παιγνίων και Στρατηγικής, της Βιομηχανικής Οργάνωσης και της Μικροοικονομικής Ανάλυσης και Πολιτικής.

**Δομές
στήριξης
μικρομεσαίων
επιχειρήσεων**

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	10
ΜμΕ στην Ελλάδα	10
Εμπόδια και Ανάγκες Ελληνικών ΜμΕ	15
Επισκόπηση Βιβλιογραφίας και Θεωρητικό Πλαίσιο Στήριξης ΜμΕ	22
Επισκόπηση Διεθνών Καλών Πρακτικών	26
Επισκόπηση Δομών Στήριξης ΜμΕ στην Ελλάδα	27
Αξιολόγηση Δομών Στήριξης ΜμΕ στην Ελλάδα	33
Προτάσεις Πολιτικής	35
Βιβλιογραφία	39

Εισαγωγή

Είναι κοινός τόπος ότι η 4η βιομηχανική επανάσταση φέρνει μεγάλες προκλήσεις, αλλά και μεγάλες ευκαιρίες για την οικονομία και τις επιχειρήσεις. Ο ψηφιακός και τεχνολογικός μετασχηματισμός αυξάνει την παραγωγική ευελιξία και καθιστά λιγότερο αναγκαία τη γεωγραφική συγκέντρωση δραστηριοτήτων και την ανάπτυξη οικονομικών κλίμακας συμβάλλοντάς έτσι στη βιομηχανική αναζωογόνηση και στη δημιουργία περισσότερων διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων και υπηρεσιών. Παράλληλα όμως μετατοπίζει τα σύνορα του παγκόσμιου ανταγωνισμού και δημιουργεί έντονες ανταγωνιστικές πιέσεις για τις επιχειρήσεις που δεν ακολουθούν φέρνοντας μεγάλες ανατροπές στον επιχειρηματικό χάρτη.

Η επιτυχημένη μετάβαση στην εποχή της ψηφιακής και της τεχνολογικής οικονομίας είναι σήμερα μια κρίσιμη επιλογή και ένα μεγάλο στοίχημα για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜμΕ) που μπορεί, αφενός, να εξελιχθεί σε παράγοντα επιβίωσης για πολλές ΜμΕ και, αφετέρου, να αποδώσει πιο ενεργό ρόλο στις ΜμΕ για δημιουργία πλούτου και οικονομικής ανάπτυξης. Βασική προϋπόθεση για την επιτυχία προσαρμογής, την βιωσιμότητα, την ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη των ΜμΕ στο νέο αυτό οικονομικό περιβάλλον είναι η λειτουργία δομών που θα βοηθήσουν τις ΜμΕ να ξεπεράσουν τις αδυναμίες που προκύπτουν λόγω του μικρού τους μεγέθους σε θέματα οργάνωσης, επενδύσεων, κατάρτισης, τεχνολογίας, στόχευσης αγορών κλπ.

Αντικείμενο της μελέτης είναι να προσφέρει μία επισκόπηση του θεωρητικού πλαισίου που άπτεται των δομών στήριξης ΜΜΕ και μέσα από την αναγνώριση καλών πρακτικών να προχωρήσει σε μία σειρά από προτάσεις για τη δημιουργία τέτοιων δομών στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό, η μελέτη αποτυπώνει, κατ' αρχήν, το οικοσύστημα των ΜμΕ στην Ελλάδα και καταγράφει τις σπουδαιότερες ανάγκες τους στην παρούσα συγκυρία. Κατόπιν, συζητάει τη σχετική με δομές στήριξης ΜμΕ βιβλιογραφία παρουσιάζοντας στην ουσία το γενικό θεωρητικό πλαίσιο γύρω από αυτές. Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά σε καλές πρακτικές δομών υποστήριξης του εξωτερικού και αξιολογούνται οι υφιστάμενες προσπάθειες στην Ελλάδα. Η μελέτη κλείνει με τη διατύπωση συγκεκριμένων προτάσεων πολιτικής για την ανάπτυξη και λειτουργία δομών που θα βοηθήσουν τις ελληνικές ΜμΕ να ξεπεράσουν τις αδυναμίες που προκύπτουν λόγω του μικρού τους μεγέθους, να γίνουν βιώσιμες και ανταγωνιστικές και να διεκδικήσουν ένα πιο ενεργό ρόλο στην αναπτυξιακή διαδικασία της ελληνικής οικονομίας.

ΜμΕ στην Ελλάδα

Οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜμΕ) αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της επιχειρηματικής δραστηριότητας, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, συμβάλλοντας σημαντικά στην παραγωγή προστιθέμενης αξίας και στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης.

Ως ΜμΕ ορίζονται, σύμφωνα με τη Σύσταση 2003/361/ΕΚ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, οι επιχειρήσεις που απασχολούν λιγότερους από 250 εργαζομένους και έχουν ετήσιο κύκλο εργασιών που δεν υπερβαίνει τα 50 εκατ. ευρώ ή σύνολο ετήσιου ισολογισμού που δεν υπερβαίνει τα 43 εκατ. ευρώ. Ειδικότερα, με βάση τον ευρωπαϊκό ορισμό¹, οι επιχειρήσεις κατατάσσονται σε:

- Πολύ μικρές όταν απασχολούν λιγότερους από 10 εργαζόμενους και έχουν ετήσιο κύκλο εργασιών ή σύνολο ισολογισμού έως και 2 εκατ. ευρώ.
- Μικρές όταν απασχολούν λιγότερους από 50 εργαζόμενους και έχουν ετήσιο κύκλο εργασιών ή σύνολο ισολογισμού έως και 10 εκατ. ευρώ.
- Μεσαίες όταν απασχολούν λιγότερους από 249 εργαζόμενους και έχουν ετήσιο κύκλο εργασιών έως και 50 εκατ. ευρώ ή ετήσιο σύνολο ισολογισμού έως και 43 εκατ. ευρώ.
- Μεγάλες όταν απασχολούν περισσότερους από 250 εργαζόμενους.

Με βάση τον παραπάνω ορισμό, στην Ελλάδα το 2021, όπως φαίνεται και στον ακόλουθο πίνακα, δραστηριοποιούνταν 694.346 ΜμΕ, αριθμός που αντιστοιχεί στο 99,9% των επιχειρήσεων της χώρας. Από αυτές το 92,7% ήταν πολύ μικρές, το 6,5% μικρές και το 0,7% μεσαίες σε μέγεθος επιχειρήσεις. Αντίστοιχα στην ΕΕ27, το 99,8% των επιχειρήσεων ήταν ΜμΕ, εκ των οποίων 93,1% ήταν πολύ μικρές, 5,9% μικρές και 0,9% μεσαίες επιχειρήσεις. Η κατανομή μεγέθους των επιχειρήσεων στην Ελλάδα είναι παρόμοια, δηλαδή, με εκείνη της ΕΕ27.

Πίνακας 1: Αριθμός, Εργαζόμενοι και Προστιθέμενη Αξία Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων το 2021.

Μέγεθος Επιχειρήσεων	Αριθμός Επιχειρήσεων			Αριθμός Εργαζομένων			Προστιθέμενη Αξία		
	Ελλάδα		ΕΕ27	Ελλάδα		ΕΕ27	Ελλάδα		ΕΕ27
	Αριθμός	Μερίδιο	Μερίδιο	Αριθμός	Μερίδιο	Μερίδιο	Δισ. €	Μερίδιο	Μερίδιο
Πολύ Μικρές	644.264	92,7%	93,1%	1.020.712	40,1%	25,5%	10,7	19,6%	18,2%
Μικρές	45.401	6,5 %	5,9%	690.200	27,1%	20,0%	10,5	19,2%	16,7%
Μεσαίες	4.681	0,7%	0,9%	372.089	14,6%	15,9%	12,4	22,8%	16,8%
ΜμΕ	694.346	99,9%	99,8%	2.083.001	81,8%	64,4%	33,6	61,6%	51,8%
Μεγάλες	600	0,1%	0,1%	462.360	18,2%	35,6%	21,0	38,4%	48,2%
Σύνολο	694.946	100%	100%	2.545.361	100%	100%	54,6	100%	100%

Πηγή: Eurostat, Structural business statistics (SBS).

1 Βλ. σύσταση 2003/361/ΕΚ της Επιτροπής, όπως δημοσιεύτηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης L 124 της 20ής Μαΐου 2003.

Η κρίσιμη διαφορά μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ27 έγκειται στην απασχόληση και στην παραγωγή προστιθέμενης αξίας. Οι ελληνικές ΜμΕ απασχολούσαν, το 2021, 2.083.001 εργαζομένους, ή το 81,8% των εργαζομένων του μη χρηματοοικονομικού τομέα, και συνέβαλαν σημαντικά στην ελληνική οικονομία καθώς παρήγαγαν 33,6 δισ. ευρώ προστιθέμενη αξία ή το 61,6% της συνολικής προστιθέμενης αξίας της εθνικής οικονομίας. Αντίθετα, οι ΜμΕ στην ΕΕ27 το 2021 απασχολούσαν το 64,4% των εργαζομένων και παρήγαγαν το 51,8% της προστιθέμενης αξίας της ευρωπαϊκής οικονομίας. Τα ποσοστά στην Ελλάδα είναι σαφώς μεγαλύτερα σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, γεγονός που συνεπάγεται ότι οι ελληνικές ΜμΕ έχουν σημαντική συνεισφορά στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στην οικονομία γενικότερα. Μάλιστα, αυτή η διαφορά στη συνεισφορά απασχόλησης και προστιθέμενης αξίας στην οικονομία των ελληνικών ΜμΕ σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο είναι διαχρονικά σταθερή.

Στο ίδιο πλαίσιο, σημειώνεται περαιτέρω ότι οι πολύ μικρές ελληνικές επιχειρήσεις απασχολούσαν το 40,1% των εργαζομένων στην Ελλάδα ποσοστό σχεδόν διπλάσιο του μέσου όρου στην ΕΕ27 (25,5%), ενώ οι μεγάλες ελληνικές επιχειρήσεις απασχολούσαν το 18,2% των εργαζομένων ποσοστό σχεδόν ίσο με το ήμισυ του ευρωπαϊκού μέσου όρου (35,6%). Η κυριαρχία πολύ μικρών επιχειρήσεων αποτελεί ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της ελληνικής οικονομίας, με χαμηλή, ωστόσο, ανταγωνιστικότητα και παραγωγικότητα². Σε κάθε περίπτωση όμως, στο βαθμό που η συντριπτική πλειοψηφία των ελληνικών ΜμΕ αποτελείται από πολύ μικρές επιχειρήσεις κάτω των 10 ατόμων, αναδεικνύεται emphaticά η σπουδαιότητα της μικρής επιχειρηματικότητας στη χώρα μας τόσο για την απασχόληση και τη δημιουργία θέσεων εργασίας όσο και για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.

Η κατανομή των επιχειρήσεων, των θέσεων απασχόλησης και της συνεισφοράς προστιθέμενης αξίας ανά τομέα δραστηριότητας διαφέρει ανάλογα με τον κλάδο οικονομικής δραστηριότητας.

Κυρίαρχος τομέας δραστηριότητας των ΜμΕ είναι το χονδρικό και λιανικό εμπόριο με περίπου 223 χιλ. επιχειρήσεις και η παροχή επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών υπηρεσιών με περίπου 143 χιλ. επιχειρήσεις. Έπονται, η παροχή υπηρεσιών διαμονής και εστίασης με 96 χιλ. επιχειρήσεις, οι κατασκευές με 60 χιλ. επιχειρήσεις, η μεταποίηση με 58 χιλ. επιχειρήσεις και οι υπηρεσίες μεταφοράς και αποθήκευσης με 55 χιλ. επιχειρήσεις. Ως προς την απασχόληση και τις θέσεις εργασίας στις ελληνικές ΜμΕ, κυρίαρχοι τομείς είναι το χονδρικό και λιανικό εμπόριο με 596 χιλ. εργαζομένους και η παροχή υπηρεσιών διαμονής και εστίασης με 525 χιλ. εργαζομένους και ακολουθούν η μεταποίηση και η παροχή επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών υπηρεσιών με περίπου 289 χιλ. και 229 χιλ. εργαζομένους αντίστοιχα. Τέλος, σε όρους προστιθέμενης αξίας, κυρίαρχος τομέας δραστηριότητας είναι το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, η μεταποίηση και η παροχή επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών υπηρεσιών.

² Σχετική μελέτη του ΣΕΒ και της ΕΥ Ελλάδος (Ernst & Young (2017) υπολογίζει ότι η παραγωγικότητα των ΜμΕ στην Ελλάδα την περίοδο 2008 έως και 2014 κυμαίνονταν περίπου στο 50% του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Ωστόσο, στην ίδια μελέτη καταγράφονται σημαντικές διαφορές στην παραγωγικότητα μεταξύ των ΜμΕ, ήτοι οι μεσαίες επιχειρήσεις εμφανίζουν 178% μεγαλύτερη φαινόμενη παραγωγικότητα από τις πολύ μικρές και 40% από τις μικρές.

Πίνακας 2: Αριθμός, Εργαζόμενοι και Προστιθέμενη Αξία Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων ανά Κλάδο Οικονομικής Δραστηριότητας το 2021.

Κλάδος Δραστηριότητας	Αριθμός Επιχειρήσεων			Αριθμός Εργαζομένων			Προστιθέμενη Αξία		
	Ελλάδα		ΕΕ27	Ελλάδα		ΕΕ27	Ελλάδα		ΕΕ27
	Αριθμός	Μερίδιο	Μερίδιο	Αριθμός	Μερίδιο	Μερίδιο	Δισ. €	Μερίδιο	Μερίδιο
Ορυχεία και Λατομεία	565	0,1%	0,1%	3.542	0,2%	0,2%	130	0,4%	0,4%
Μεταποίηση	58.461	8,4%	8,7%	289.209	13,9%	18,3%	6.493	19,3%	19,8%
Ενέργεια	7.576	1,1%	0,8%	19.375	0,9%	0,5%	1.213	3,6%	2,2%
Ύδρευση, Αποχέτευση και Διαχείριση Αποβλήτων	1.896	0,3%	0,3%	12.751	0,6%	0,9%	386	1,1%	1,3%
Κατασκευές	60.158	8,7%	15,5%	130.692	6,3%	13,8%	2.506	7,5%	13,1%
Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο	223.400	32,2%	24,4%	596.498	28,6%	23,8%	8.747	26,0%	21,5%
Μεταφορά και Αποθήκευση	55.266	8,0%	5,3%	116.423	5,6%	6,4%	3.007	8,9%	5,9%
Υπηρεσίες διαμονής και εστίασης	96.320	13,9%	7,6%	525.071	25,2%	10,2%	3.296	9,8%	4,9%
Ενημέρωση και Επικοινωνία	16.759	2,4%	5,3%	54.610	2,6%	4,4%	1.617	4,8%	6,2%
Διαχείριση Ακίνητης Περιουσίας	10.248	1,5%	5,9%	21.014	1,0%	2,7%	962	2,9%	6,2%
Επαγγελματικές, Επιστημονικές και Τεχνικές Υπηρεσίες	143.046	20,6%	19,4%	229.222	11,0%	11,1%	3.834	11,4%	12,2%
Διοικητικές και Υποστηρικτικές Υπηρεσίες	20.651	3,0%	6,8%	84.594	4,1%	7,6%	1.419	4,2%	6,4%
Μεταποίηση	58.461	8,4%	8,7%	289.209	13,9%	18,3%	6.493	19,3%	19,8%
Κατασκευές	60.158	8,7%	15,5%	130.692	6,3%	13,8%	2.506	7,5%	13,1%
Εμπόριο	223.400	32,2%	24,4%	596.498	28,6%	23,8%	8.747	26,0%	21,5%
Υπηρεσίες	342.290	49,3%	50,2%	1.030.934	49,5%	42,6%	14.136	42,1%	41,8%

Πηγή: Eurostat, Structural business statistics (SBS).

Η κατανομή των επιχειρήσεων στην Ελλάδα σε κατηγορίες μεγέθους ανά τομέα δραστηριότητας παρουσιάζεται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 3: Μέγεθος Επιχειρήσεων στην Ελλάδα ανά Κλάδο Οικονομικής Δραστηριότητας το 2021.

Κλάδος Δραστηριότητας	Πολύ Μικρές	Μικρές	Μεσαίες	Σύνολο ΜμΕ	Μεγάλες
Ορυχεία και Λατομεία	565	0,1%	0,1%	3.542	0,2%
Μεταποίηση	58.461	8,4%	8,7%	289.209	13,9%
Ενέργεια	7.576	1,1%	0,8%	19.375	0,9%
Ύδρευση, Αποχέτευση και Διαχείριση Αποβλήτων	1.896	0,3%	0,3%	12.751	0,6%
Κατασκευές	60.158	8,7%	15,5%	130.692	6,3%
Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο	223.400	32,2%	24,4%	596.498	28,6%
Μεταφορά και Αποθήκευση	55.266	8,0%	5,3%	116.423	5,6%
Υπηρεσίες διαμονής και εστίασης	96.320	13,9%	7,6%	525.071	25,2%
Ενημέρωση και Επικοινωνία	16.759	2,4%	5,3%	54.610	2,6%
Διαχείριση Ακίνητης Περιουσίας	10.248	1,5%	5,9%	21.014	1,0%
Επαγγελματικές, Επιστημονικές και Τεχνικές Υπηρεσίες	143.046	20,6%	19,4%	229.222	11,0%
Διοικητικές και Υποστηρικτικές Υπηρεσίες	20.651	3,0%	6,8%	84.594	4,1%
Μεταποίηση	58.461	8,4%	8,7%	289.209	13,9%
Κατασκευές	60.158	8,7%	15,5%	130.692	6,3%
Εμπόριο	223.400	32,2%	24,4%	596.498	28,6%
Υπηρεσίες	342.290	49,3%	50,2%	1.030.934	49,5%

Πηγή: Eurostat, Structural business statistics (SBS).

Σε δραστηριότητες όπως το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, ο τουρισμός και η εστίαση, η παρουσία πολλών πολύ μικρών επιχειρήσεων (223.400 και 96.320 αντίστοιχα) προσφέρει σημαντική αξία όταν συνοδεύεται από ειδικά χαρακτηριστικά και στοχεύει προς την κατεύθυνση της ποιοτικής εξειδίκευσης για μέρος της ζήτησης. Στην αντίθετη περίπτωση ενδεχομένως προκύπτει απώλεια αξίας καθώς δεν γίνεται αξιοποίηση οικονομιών κλίμακας και σκοπού (Porter, 1980). Σε δραστηριότητες υψηλής εξειδίκευσης, τεχνολογίας και παροχής προσωποποιημένων υπηρεσιών, η παρουσία πολλών πολύ μικρών επιχειρήσεων είναι αναμενόμενη και χρήσιμη, όταν αυτές βρίσκονται σε ένα πρώιμο στάδιο του επιστημονικού και επιχειρηματικού κύκλου που επιτρέπει ευελιξία (Symeonidis, 1996). Τέλος, στις δραστηριότητες της μεταποίησης, των κατασκευών και των μεταφορών και αποθήκευσης εμφανίζεται υψηλός κατακερματισμός, ο οποίος δεν είναι αναμενόμενος για την φύση αυτών των δραστηριοτήτων και μάλλον απέχει από την άριστη αξιοποίηση των πόρων της οικονομίας.

Εμπόδια και Ανάγκες Ελληνικών ΜμΕ

Η επιτυχία μας επιχείρησης εξαρτάται τόσο από το δικό της εσωτερικό περιβάλλον όσο και από το εξωτερικό περιβάλλον μέσα στο οποίο δραστηριοποιείται (Caron, 2009). Το εσωτερικό περιβάλλον αφορά ενδογενείς παραμέτρους που σχετίζονται με δυνάμεις ή/και αδυναμίες των επιχειρήσεων ως προς την εσωτερική οργάνωση, τη διοίκηση και τα κίνητρα του επιχειρηματία, τις ικανότητες του προσωπικού, την πληροφόρηση, την επάρκεια ανθρώπινων, κεφαλαιουχικών και γνωσιακών πόρων και τη δυνατότητα κινητοποίησης αυτών για τη δημιουργία εμπορεύσιμων προϊόντων και υπηρεσιών. Το εξωτερικό περιβάλλον αφορά εξωγενείς παραμέτρους που έχουν να κάνουν με το ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιούνται οι επιχειρήσεις, την οικονομική συγκυρία, τις τομεακές πολιτικές και κίνητρα, την πρόσβαση σε τραπεζική ή εναλλακτική χρηματοδότηση καθώς και με το εκάστοτε κανονιστικό και ρυθμιστικό πλαίσιο που διέπει τις επιχειρήσεις και τις αγορές, όπως η φορολογία, οι αδειοδοτήσεις, το εταιρικό και πτωχευτικό δίκαιο κτλ.

Πίνακας 4: Παράμετροι που Επηρεάζουν την Επιχειρηματική Ανάπτυξη

Εσωτερικό Περιβάλλον	Εξωτερικό Περιβάλλον
<ul style="list-style-type: none"> ■ Όραμα, στρατηγική και κίνητρα ιδιοκτήτη ■ Διοικητικές ικανότητες ιδιοκτήτη ■ Εξειδικευμένο προσωπικό και δεξιότητες ■ Ενημέρωση και πληροφόρηση ■ Δομή και οργάνωση ■ Διαθέσιμοι ανθρώπινοι, κεφαλαιουχικοί και γνωσιακοί πόροι ■ Κινητοποίηση πόρων και αξιοποίηση ευκαιριών <ul style="list-style-type: none"> □ Υιοθέτηση νέων τεχνολογιών □ Εξωστρέφεια και εξαγωγές □ Προσαρμογή σε περιβαλλοντικές πολιτικές 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Οικονομική συγκυρία ■ Χρηματοδότηση <ul style="list-style-type: none"> □ Πρόσβαση σε τραπεζική χρηματοδότηση □ Πρόσβαση σε εναλλακτικές μορφές χρηματοδότησης ■ Ρυθμιστικό και κανονιστικό πλαίσιο <ul style="list-style-type: none"> □ Φορολογική νομοθεσία □ Ίδρυση και αδειοδότηση επιχειρήσεων □ Ρυθμίσεις πρόσβασης σε αγορές □ Εταιρικό και πτωχευτικό δίκαιο ■ Ειδικές κρατικές πολιτικές και κίνητρα <ul style="list-style-type: none"> □ Επενδύσεις □ Υποδομές □ Καινοτομία

Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα με πληροφορίες, μεταξύ άλλων, από Caron, (2009).

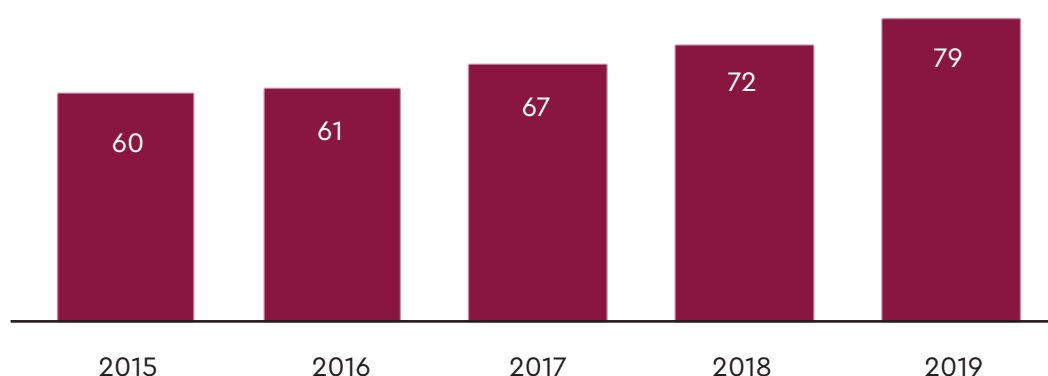
Το σύνολο αυτών των ενδογενών και εξωγενών παραμέτρων διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο, είτε διευκολύνοντας είτε δημιουργώντας εμπόδια, στην επίδοση, την επιχειρηματική ανάπτυξη και τη μεγέθυνση των επιχειρήσεων. Η δε επίπτωση τους σχετίζεται άμεσα με το μέγεθος της επιχείρησης. Ενώ η μικρότερη επιχειρηματική κλίμακα επιτρέπει μεγαλύτερη ευελιξία, το κόστος που μπορεί να προκύπτει κατά τη διαχείριση αυτών των παραμέτρων, ειδικά εάν η παράμετρος λειτουργεί ως εμπόδιο, είναι πολύ μεγαλύτερο για τις ΜμΕ, δυσχεραίνοντας έτσι δυσανάλογα και την επιχειρηματική τους προσπάθεια (Caron, 2009).

Η ανάλυση αυτών των παραμέτρων ανάπτυξης των επιχειρήσεων και, ειδικά, ο προσδιορισμός των παραμέτρων που λειτουργούν ανασταλτικά ως εμπόδια επιχειρηματικής ανάπτυξης των ΜμΕ, αποτελεί αντικείμενο πολλών μελετών και εξειδικευμένων ερευνών

τόσο στη διεθνή όσο και στην ελληνική βιβλιογραφία (International Labor Organization, 2021b). Ειδικά όσον αφορά την Ελλάδα, κοινή συνισταμένη των σχετικών μελετών είναι ότι οι συνθήκες κάτω από τις οποίες δραστηριοποιούνται οι ΜμΕ δεν βοηθούν στην απρόσκοπτη και αποτελεσματική λειτουργία τους (Ernst & Young, 2018). Μάλιστα, πολλά από τα εμπόδια που καταγράφουν οι σχετικές μελέτες παραμένουν σταθερά και ισχυρά μέσα στο χρόνο, γεγονός που συνεπάγεται ότι η ασκούμενη μέχρι σήμερα πολιτική δεν συνέβαλε προς την κατεύθυνση βελτίωσής τους και τα εμπόδια αυτά παραμένουν ακόμα ισχυρά αντικίνητρα στην ανάπτυξη και μεγέθυνση των ελληνικών ΜμΕ.

Σε γενικές γραμμές, οι ΜμΕ στην Ελλάδα θα ωφελούνταν σημαντικά από μεταρρυθμίσεις που θα περιόριζαν τα βασικά εξωγενή εμπόδια που παραδοσιακά αντιμετωπίζουν όπως είναι, μεταξύ άλλων, η γραφειοκρατία και το πολύπλοκο φορολογικό και κανονιστικό πλαίσιο. Για παράδειγμα, όσον αφορά τη γραφειοκρατία, η Ελλάδα βρίσκεται μόνιμα σε εξαιρετικά χαμηλές θέσεις σε όλες τις κατατάξεις «ευκολίας του επιχειρείν», με τα προβλήματα που αφορούν την ίδρυση επιχειρήσεων, τις οικοδομικές και περιβαλλοντικές άδειες, την εφαρμογή και εκτελεσιμότητα των συμβάσεων και το πτωχευτικό δίκαιο να ξεχωρίζουν. Μάλιστα, στην κατάταξη «Ευκολία του επιχειρείν» (Doing business) της Παγκόσμιας Τράπεζας η θέση της Ελλάδας, όπως αυτή αποτυπώνεται στο διάγραμμα που ακολουθεί, παρουσιάζει σημαντική πτώση, καθώς από την 60η θέση το 2015 η χώρα κατατάσσεται πλέον στην 79η θέση (σε σύνολο 190 χωρών).

Διάγραμμα 1: Θέση της Ελλάδας στην κατάταξη «Ευκολία του επιχειρείν» της Παγκόσμιας Τράπεζας

Πηγή: The World Bank, Doing business archive.

Το γεγονός αυτό συνεπάγεται υψηλό κόστος συναλλαγών που πολλές ΜμΕ, λόγω των περιορισμένων πόρων που εν γένει διαθέτουν, αδυνατούν να το καλύψουν. Τα προβλήματα που συνδέονται με το φορολογικό σύστημα και το κανονιστικό πλαίσιο αφορούν, αφενός, στις συχνές αλλαγές και στην πολυπλοκότητα του θεσμικού πλαισίου που καθιστούν ιδιαίτερα απαιτητική και κοστοβόρα τη συμμόρφωση σε αυτό και, αφετέρου, στην έκταση της φοροδιαφυγής και της μαύρης οικονομίας και τον αθέμητο ανταγωνισμό που αυτή συνεπάγεται. Η σταδιακή μείωση των συντελεστών φορολογίας και η αξιοποίηση της τεχνολογίας για την πάταξη της φοροδιαφυγής αποτελούν σημαντική πρόσφατη βελτίωση. Στο ίδιο πλαίσιο, οι ελληνικές ΜμΕ αντιμετωπίζουν διαχρονικά ένα έλλειμμα συνεκτικών κρατικών πολιτικών και κινήτρων που έχουν δεν ενθαρρύνουν την ανάπτυξη και μεγέθυνση τους. Για παράδειγμα, η αναποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης, σε συνδυασμό με την έλλειψη σχεδίου, χρηματοδότησης και επένδυσης σε υποστηρικτικές υποδομές (π.χ. λιμάνια, σιδηροδρομικό δίκτυο, κέντρα logistics κτλ.) περιορίζει την πρόσβαση σε φθηνές πρώτες ύλες και τη διάθεση προϊόντων σε νέες αγορές και, γενικότερα, τη δυνατότητα επέκτασης της αλυσίδας αξίας των επιχειρήσεων σε γειτονικές γεωγραφικές περιοχές, επιβαρύνοντας έτσι την οικονομική αποδοτικότητα και επιβραδύνοντας τη μεγέθυνση των επιχειρήσεων (Ernst & Young, 2018).

Προφανώς, το μεγαλύτερο ζήτημα που αντιμετωπίζουν οι Ελληνικές ΜμΕ σήμερα είναι η ιδιαίτερα περιορισμένη πρόσβαση σε χρηματοδότηση. Οι ΜμΕ συνήθως δεν διαθέτουν επαρκή πληροφόρηση για την οικονομική τους προοπτική, αναλυτικά και αξιόπιστα χρηματοοικονομικά στοιχεία, ούτε σημαντικό ενεργητικό προς ενεχυρίαση, γεγονός που συνεπάγεται είτε μεγαλύτερο κόστος δανεισμού, σε σύγκριση με τις μεγάλες επιχειρήσεις, είτε πλήρη αποκλεισμό από τον τραπεζικό δανεισμό. Το ίδιο αυτό έλλειμμα αξιόπιστης οικονομικής και χρηματοοικονομικής πληροφόρησης της μικρομεσαίας επιχείρησης σε συνδυασμό με τις συνήθως περιορισμένες χρηματοοικονομικές γνώσεις του ιδιοκτήτη αυτής, συνεπάγεται την απροθυμία και τη δυσκολία πολλών ΜμΕ να προσελκύσουν πηγές χρηματοδότησης εκτός από τον παραδοσιακό δανεισμό (π.χ. επιχειρηματικούς αγγέλους, κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών κτλ.) (OECD, 2017). Ως αποτέλεσμα αυτών, η συντριπτική πλειοψηφία των ΜμΕ στην Ελλάδα είναι εντελώς αποκλεισμένες από το τραπεζικό σύστημα, το οποίο ούτως ή άλλως δεν έχει ακόμα ανακάμψει πλήρως από την πολυετή κρίση, και αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα στην άντληση χρηματοδότησης (European Commission, 2022). Γενικά, το 16% των ελληνικών ΜμΕ αναφέρουν την πρόσβαση σε χρηματοδότηση ως το σημαντικότερο πρόβλημά τους, ποσοστό πολύ πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (7%) (European Bank for Reconstruction and Development, 2021)³. Είναι προφανές ότι η διαχείριση της πιστωτικής αυτής στενότητας που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές ΜμΕ στη παρούσα συγκυρία είναι επιτακτική ανάγκη για την επιβίωση και τη μεγέθυνση τους.

Εξίσου σημαντικές, όμως, είναι οι εσωτερικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές ΜμΕ, με κορυφαίο αυτό του έντονου κατακερματισμού τους και της χαμηλής παραγωγικότητας (Ernst & Young, 2017). Αλληλένδετα με το πρόβλημα του μικρού μεγέθους και της χαμηλής

3 Βλ., επίσης, ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (2019, 2020).

παραγωγικότητας είναι τα ζητήματα της έλλειψης δεξιοτήτων και εξειδικευμένου προσωπικού και της αδυναμίας πρόσβασης σε νέες αγορές και της χαμηλής εξωστρέφειας των ΜμΕ.

Συγκεκριμένα, η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού επιδρά αρνητικά στη δυναμική των ΜμΕ στο να πραγματοποιήσουν τη μετάβαση στο επόμενο στάδιο μεγέθους και ανάπτυξης. Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα κατατάσσεται ιδιαίτερα υψηλά όσον αφορά στη συμμετοχή του πληθυσμού στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, συχνά οι ΜμΕ δε βρίσκουν εργαζόμενους με τις γνώσεις και τις δεξιότητες που έχουν άμεση εφαρμογή σε αυτά που ζητά η μέση επιχείρηση (European Commission, 2022b). Η μακροχρόνια οικονομική κρίση στη χώρα δυσχέρανε την απορρόφηση του όποιου υψηλά ειδικευμένου προσωπικού, με αποτέλεσμα σημαντικό μέρος αυτού να παραμένει αναξιοποίητο και να επιλέγει τη μετανάστευση (brain drain), στερώντας έτσι από την ελληνική οικονομία και την μικρομεσαία επιχείρηση σημαντικούς παραγωγικούς πόρους⁴. Χωρίς το κατάλληλο προσωπικό η ικανότητα των ΜμΕ να επεκταθούν σε νέες αγορές και σε αγορές εκτός ελληνικών συνόρων περιορίζεται σημαντικά. Πράγματι, οι επιδόσεις διεθνοποίησης των ελληνικών ΜμΕ παραμένουν διαχρονικά απογοητευτικές. Τόσο οι εξαγωγές όσο και οι εισαγωγές των ελληνικών ΜμΕ υστερούν σημαντικά από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο σε όλα τα επίπεδα διεθνούς εμπορίου, ήτοι και εντός ένωσης, και εκτός ένωσης αλλά και στο ηλεκτρονικό εμπόριο (European Commission, 2022b). Γενικά, οι ελληνικές ΜμΕ φαίνεται ότι αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες στις συναλλαγές στο εξωτερικό γεγονός που οφείλεται κυρίως στην έλλειψη κατανόησης των διεθνών εμπορικών κανονισμών, στην πλοήγηση στην ξένη νομοθεσία και στην περιορισμένη πληροφόρηση για τυχόν ευκαιρίες σε ξένες αγορές (European Commission, 2022c). Η ανάγκη ενίσχυσης της εξωστρέφειας των ελληνικών ΜμΕ είναι, ειδικά σήμερα, ιδιαίτερα σημαντική καθώς η παγκοσμιοποίηση της αλυσίδας αξίας και η ψηφιοποίηση της οικονομίας καθιστά την εξωστρέφεια περισσότερο προϋπόθεση παρά αποτέλεσμα της διαδικασίας μεγέθυνσης μιας ΜμΕ.

Σε αυτά τα εμπόδια και τις προσκλήσεις που αντιμετωπίζουν παραδοσιακά οι ελληνικές ΜμΕ έχουν πλέον προστεθεί και άλλα πιο ειδικά ζητήματα που πρέπει να διαχειριστούν οι ΜμΕ λόγω, αφενός, του δομικού μετασχηματισμού του αναπτυξιακού προτύπου της οικονομίας προς την κατεύθυνση ενσωμάτωσης της πράσινης συμφωνίας (green deal) και της ψηφιακής μετάβασης (digital transition) και, αφετέρου, της ιδιαίτερης τρέχουσας οικονομικής συγκυρίας των διαδοχικών κρίσεων στην πραγματική οικονομία, ήτοι της πανδημίας COVID19 και της ενεργειακής κρίσης.

Συγκεκριμένα, η αναταραχή στην παγκόσμια εφοδιαστική αλυσίδα που προκάλεσε η υγειονομική κρίση του COVID19 ανέδειξε την επιτακτική ανάγκη αποτελεσματικής διαχείρισης της εφοδιαστικής αλυσίδας. Η κακή διαχείριση της εφοδιαστικής αλυσίδας, είτε πρόκειται για logistics, έλεγχο αποθεμάτων ή χρηματοδότηση, είναι μια από τις πιο κοινές παγίδες

⁴ Οι ετήσιες μεταναστευτικές ροές από την Ελλάδα αυξήθηκαν από 40.000 πριν από το 2010 σε πάνω από 100.000 το 2016. Αντίθετα με τα μεταναστευτικά κύματα του παρελθόντος, οι τωρινοί Έλληνες μετανάστες είναι, ως επί το πλείστον, νέοι, ανύπανδροι, κάτοικοι των πόλεων και υψηλής μόρφωσης. Τα τρία τέταρτα είναι πτυχιούχοι πανεπιστημίου και το ένα τρίτο από αυτούς είναι είτε κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος είτε πτυχιούχοι ιατρικής ή πολυτεχνικών σχολών. Περίπου 80% μετακινήθηκαν προς κάποια χώρα της ΕΕ, με τη Γερμανία και τη Βρετανία να δέχονται 25% του συνόλου η κάθε μία OECD (2018). Για το θέμα αυτό βλέπε, επίσης, της

για τις ΜμΕ, ειδικά κατά το στάδιο ανάπτυξης και μεγέθυνσης όπου η πολυπλοκότητα πολλαπλασιάζεται. Αντίστοιχα, η αύξηση του κόστους είναι μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι ΜμΕ σήμερα, λόγω της ενεργειακής κρίσης. Το κόστος της επιχειρηματικής δραστηριότητας και η διατήρηση της κερδοφορίας αποτελούν σημαντικές ανησυχίες για την ΜμΕ, ειδικά όταν η διαχείριση τους γίνεται σε περιβάλλον πληθωριστικής οικονομίας και χαμηλής ζήτησης. Η ανάγκη στήριξης των ΜμΕ στην διαχείριση τέτοιων κρίσιμων και έκτακτων ζητημάτων είναι πολύ ισχυρότερη, σε σχέση με τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις, καθώς οι ΜμΕ, εν γένει, διαθέτουν περιορισμένες τεχνικές δεξιότητες, διοικητικές ικανότητες και γνώση για να ανταπεξέλθουν από μόνες τους. Άλλωστε, οι ΜμΕ στην Ελλάδα είναι στην πλειοψηφία τους οικογενειακές που επικεντρώνονται στην απλή καθημερινή διαχείριση, παραβλέποντας, συνήθως, την αντιμετώπιση πολύπλοκων επιχειρηματικών προβλημάτων και την εφαρμογή προγραμμάτων μακροχρόνιας ανάπτυξης.

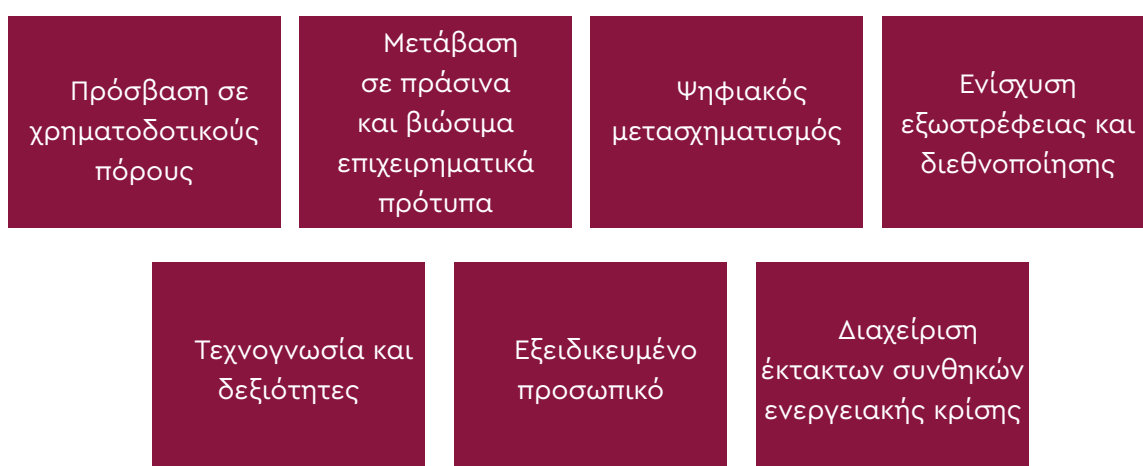
Όσον αφορά την ψηφιακή τεχνολογία και την ψηφιακή μετάβαση της οικονομίας, η κρίση του COVID19 έδειξε ότι πολλές ΜμΕ στην Ελλάδα δεν ήταν καλά προετοιμασμένες και ακόμα αγωνίζονται να προσαρμοστούν, γεγονός που κινδυνεύει να διευρύνει το ψηφιακό χάσμα τόσο μεταξύ των ΜμΕ όσο και σε σύγκριση με τις μεγάλες επιχειρήσεις⁵. Γενικότερα, η ψηφιοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων, παρά την πρόοδο που πραγματοποιήθηκε λόγω του COVID19, είναι υπερβολικά χαμηλή σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, κατατάσσοντας την χώρα το 2021 μόλις στην 25η θέση βάσει του δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας (Digital Economy and Society Index) (Eurostat, 2021). Η ψηφιοποίηση, όπως γενικότερα η τεχνολογία και η καινοτομία, ως παράγοντας ανάπτυξης διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων, μείωσης του κόστους παραγωγής και βελτίωσης του ελληνικού brand, είναι σημαντική και ανεκμετάλλευτη πηγή ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος για τις ΜμΕ της χώρας. Οι επιδόσεις, όμως, των ελληνικών ΜμΕ και στον άξονα της καινοτομίας είναι επίσης ιδιαίτερα χαμηλές τόσο σε σχέση με τις ελληνικές μεγάλες επιχειρήσεις (31% έναντι 50%) όσο και σε σχέση με τις ευρωπαϊκές ΜμΕ (1% έναντι 5%), παρά τη βελτίωση κατά 25% που κατεγράφη από το 2014 έως το 2021 (European Innovation Scoreboard 2021) (European Commission, 2021). Η πρόκληση, λοιπόν, σήμερα είναι να επιταχυνθεί ο ψηφιακός μετασχηματισμός των ελληνικών ΜμΕ και να ενισχυθεί η σχέση τους με την τεχνολογία και την καινοτομία, καθώς αυτό μπορεί να φέρει κέρδη αποδοτικότητας και παραγωγικότητας συμβάλλοντας στη διεύρυνση της κλίμακας και του εύρους των λειτουργιών, στην πρόσβαση σε νέους πελάτες και αγορές και, εν τέλει, θα προσφέρει, χωρίς αποκλεισμούς, μεγάλες δυνατότητες για την τόνωση της οικονομίας των μικρών επιχειρήσεων, της επιχειρηματικότητας και τη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Ταυτόχρονα, οι ΜμΕ θα μπορούσαν επίσης να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο και στην πράσινη μετάβαση της οικονομίας, παρέχοντας ή αναπτύσσοντας πράσινα αγαθά και υπηρεσίες και οδηγώντας την οικονομία σε πράσινες επιχειρηματικές πρακτικές. Ωστόσο, οι ΜμΕ υστερούν στην πράσινη μετάβαση για διάφορους λόγους, όπως ανεπαρκείς δεξιότητες και γνώσεις, έλλειψη πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης και, κυρίως,

5 Βλ., μεταξύ άλλων, ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (2020).

ανεπαρκείς οικονομικούς πόρους για την υιοθέτηση νέων πράσινων τεχνολογιών⁶. Η έλλειψη περιβαλλοντικών επενδύσεων είναι έντονη μεταξύ των ελληνικών ΜμΕ καθώς μόνο το 11% αυτών έχει λάβει μέτρα κατά της κλιματικής αλλαγής και μόνο το 3% των συνολικών επενδύσεων των ΜμΕ να αφορούν ενεργειακά αποδοτικές επενδύσεις (European Commission, 2022b). Κατά συνέπεια, είναι αναγκαίο να ενισχυθεί, ενδεχομένως και από κατάλληλη πολιτική δράση, η πράσινη μετάβαση των ελληνικών ΜμΕ όχι μόνο για την προσαρμογή τους στο ισχύον πρότυπο ανάπτυξης αλλά πολύ περισσότερο γιατί τέτοιοι επιχειρηματικοί μετασχηματισμοί παρέχουν επίσης μεγάλες ευκαιρίες για πιο βιώσιμα επιχειρηματικά μοντέλα μικρομεσαίας επιχειρηματικότητας.

Διάγραμμα 2: Ανάγκες ΜμΕ στην Ελλάδα

Συνοψίζοντας, λοιπόν, τα παραπάνω, υπογραμμίζεται και πάλι ότι οι ΜμΕ είναι ιδιαίτερα ευάλωτες σε σύγκριση με τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις. Έχουν περιορισμένους πόρους και συχνά δεν διαθέτουν την τεχνογνωσία και την κλίμακα για να προσαρμόσουν τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και να αναπτυχθούν. Οι περιορισμοί αυτοί είναι ιδιαίτερα κρίσιμοι ειδικά σε περιόδους μεταβολής της οικονομικής πραγματικότητας όπως στην παρούσα συγκυρία όπου η μετάβαση στην ψηφιακή και πράσινη οικονομία πραγματοποιείται εν μέσω υγειονομικής και ενεργειακής κρίσης. Στο πλαίσιο αυτό, η χάραξη πολιτικής χωρίς αποκλεισμούς θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες προκλήσεις και ανάγκες που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές ΜμΕ και οι επιχειρηματίες. Θα πρέπει, λοιπόν, να αντιμετωπισθούν, τόσο τα πάγια προβλήματα των επιχειρήσεων στην Ελλάδα, όπως η πολυπλοκότητα του ρυθμιστικού και φορολογικού πλαισίου και η γραφειοκρατία, όσο και οι ειδικές, και πλέον επιτακτικές, ανάγκες της μικρομεσαίας επιχειρηματικότητας στην παρούσα συγκυρία, όπως η πρόσβαση σε χρηματοδοτικούς πόρους, ο ψηφιακός μετασχηματισμός τους, η μετάβαση τους σε πράσινα και βιώσιμα επιχειρηματικά πρότυπα, η ενίσχυση της

⁶ Βλ., μεταξύ άλλων, Εθνική Τράπεζα Ελλάδος (2022), Μαργώση (2022).

εξωστρέφειας τους και η διεθνοποίηση τους, η υποστήριξη τους σε τεχνογνωσία και δεξιότητες ή/και σε εξειδικευμένο προσωπικό, καθώς και η στήριξη τους στη διαχείριση των έκτακτων συνθηκών που δημιουργούνται από τις διαδοχικές κρίσεις.

Σημειώνεται βέβαια ότι οι ΜμΕ έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά αλλά αποτελούν μια ετερογενή ομάδα, με διαφορετικό μέγεθος, ηλικία, τομέα δραστηριότητας, τοποθεσία και προφίλ ανάπτυξης, που τις διαχειρίζονται ιδιοκτήτες-επιχειρηματίες με διαφορετικές ικανότητες και κίνητρα, γεγονός που διαφοροποιεί τις ανάγκες που έχουν και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν. Συγκεκριμένα, οι ανάγκες των πολύ μικρών επιχειρήσεων και των αυτοαπασχολούμενων επιχειρηματιών διαφέρουν από τις ανάγκες των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που εξυπηρετούν καταναλωτές σε τοπικές αγορές, από τις ανάγκες των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε ενδιάμεσα επίπεδα της αλυσίδας αξίας και λειτουργούν ως προμηθευτές άλλων επιχειρήσεων και από τις ανάγκες και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι γρήγορα αναπτυσσόμενες καινοτόμες ΜμΕ (Mills & Dang, 2021).

Παρά την ποικιλομορφία και την ιδιαιτερότητα κάθε ομάδας, η κάλυψη των αναγκών των ΜμΕ είναι ένα παράθυρο ευκαιρίας ώστε οι εν λόγω επιχειρήσεις να μπορέσουν να ανταποκριθούν στον κρίσιμο ρόλο που τους αναλογεί να αντιπροσωπεύουν το 99% του συνόλου των ελληνικών επιχειρήσεων.

Επισκόπηση Βιβλιογραφίας και Θεωρητικό Πλαίσιο Στήριξης ΜμΕ

Οι ΜμΕ δύναται να λαμβάνουν επίσημες και ανεπίσημες υπηρεσίες υποστήριξης από διαφορετικούς παρόχους και ενδιαφερόμενους, ήτοι από συμμετέχοντες στην εφοδιαστική αλυσίδα, πελάτες, τράπεζες, συνεργάτες (λογιστές, δικηγόροι, σύμβουλοι), επιχειρηματικές ενώσεις, κυβερνητικούς οργανισμούς, εμπορικά επιμελητήρια, μέσα ενημέρωσης, οικογένεια, το κοινωνικό δίκτυο του επιχειρηματία κτλ.

Οι δομές στήριξης ΜμΕ αναφέρονται σε οποιαδήποτε μορφή επίσημης βοήθειας που παρέχεται στις ΜμΕ από άλλα άτομα, εταιρείες, φορείς, ιδρύματα, οργανισμούς και, προφανώς, το κράτος. Οι δομές αυτές μπορεί να παρέχουν τόσο οικονομική (χρηματοδοτική) όσο και μη οικονομική υποστήριξη.

Η οικονομική υποστήριξη αναφέρεται στην παροχή χρηματοδότησης για την έναρξη νέων επιχειρήσεων ή για την ανάπτυξη των υφιστάμενων δραστηριοτήτων των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και συνήθως συνδέεται με την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων και κάλυψη προγραμματισμένων δαπανών, όπως για αγορά εξοπλισμού, εκπαίδευση εργαζομένων, εξαγωγικές δραστηριότητες και καινοτομία προϊόντων, υπηρεσιών, και διαδικασιών. Η μη οικονομική υποστήριξη αναφέρεται σε στήριξη που δεν περιλαμβάνει χρηματοδότηση αλλά αφορά σε συμβουλευτική, επιχειρηματική καθοδήγηση, κατάρτιση σε διάφορους τομείς (μάρκετινγκ, λογιστική, διοίκηση, πληροφορική, τεχνολογία, καινοτομία, ποιότητα κτλ.), ενημέρωση και πληροφόρηση κτλ. Κύριος στόχος μιας τέτοιας μη οικονομικής στήριξης είναι

η ενίσχυση των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων των ιδιοκτητών, της διοίκησης και των εργαζόμενων της ΜμΕ. Η μη οικονομική μορφή στήριξης μπορεί, επίσης, να αφορά τη συμμετοχή μιας ΜμΕ σε πλατφόρμες ανάπτυξης επιχειρήσεων, όπως θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων, επιχειρηματικές ομάδες και τεχνολογικά πάρκα, και να περιλαμβάνει μεταφορά τεχνολογίας, βοήθεια στη δικτύωση και τις συνεργασίες, συνεισφορά στη φήμη και στην ενίσχυση της μάρκας (brand), ενίσχυση εξωστρέφειας, μείωση διοικητικών φραγμών και κόστους συναλλαγών κτλ.

Γενικά, η χρήση εξωτερικής υποστήριξης και δομών στήριξης συνδέεται στενά με την επιτυχημένη ανάπτυξη μιας επιχείρησης. Πολλές ακαδημαϊκές μελέτες έχουν δείξει ότι οι ΜμΕ που χρησιμοποιούν υπηρεσίες υποστήριξης δημόσιων φορέων έχουν υψηλότερο ποσοστό επιβίωσης και ανάπτυξης σε σχέση με τις επιχειρήσεις που δεν χρησιμοποιούν τέτοιες δομές και υπηρεσίες (Bennett & Robson, 1999; Chrisman & McMullan, 2004, Cravo & Caio, 2016). Αντίστοιχα θετικά αποτελέσματα της χρήσης υπηρεσιών υποστήριξης στην επίδοση των ΜμΕ έχουν καταγραφεί και σε πλήθος ακαδημαϊκών μελετών που διερεύνησαν πιο στοχευμένα επιμέρους υποστηρίχτες υπηρεσίες.

Για παράδειγμα, αναφορικά με τις υπηρεσίες συμβουλευτικής και καθοδήγησης, οι Berry, Sweeting & Goto (2006) κατέγραψαν θετική συσχέτιση του ρυθμού ανάπτυξης των ΜμΕ με τον βαθμό χρήσης μιας σειράς εξωτερικών συμβουλευτικών υπηρεσιών που παρέχονται από εξωτερικούς λογιστές και αφορούν, εκτός τις λογιστικής καθοδήγησης, οικονομική διαχείριση, διοίκηση και αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών. Οι Cumming & Fischer (2012) μελέτησαν αντίστοιχα τις συμβουλευτικές υπηρεσίες προς ΜμΕ, ως μορφή κρατικής υποστήριξης σε σχετικές κρατικές δομές, και κατέληξαν και αυτοί στο συμπέρασμα ότι η συμβουλευτική υποστήριξη βοήθησε στην αύξηση των πωλήσεων. Στο ίδιο πλαίσιο, οι Salvador, El Asraoui & Akbaraly (2019) υπογραμμίζουν τον κεντρικό ρόλο της παροχής υποστηρικτικών συμβουλών σε ΜμΕ για την ανάπτυξη τους, τονίζοντας όμως παράλληλα τη σημασία που διαδραματίζει η μακροχρόνια σχέση, η δέσμευση και η εξειδίκευση ώστε να δομηθεί η απαραίτητη εμπιστοσύνη μεταξύ του συμβούλου και της ΜμΕ. Οι Sousa & Bradley (2009) διερεύνησαν την επίδραση προγραμμάτων υποστήριξης εξαγωγών και διανομής στις εξαγωγές των ΜμΕ και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τέτοια προγράμματα διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη βελτίωση της εξαγωγικής επίδοσης των ΜμΕ.

Οι Idris, Saridakis & Johnstone (2020) εξετάζουν τη σχέση μεταξύ της κατάρτισης και της απόδοσης των ΜμΕ στο Ηνωμένο Βασίλειο χρησιμοποιώντας την Έρευνα Μικρών Επιχειρήσεων του Ηνωμένου Βασιλείου για το 2015 που περιλαμβάνει δεδομένα μεγάλης κλίμακας για περισσότερες από 15.000 ΜμΕ. Η μελέτη τους διαπιστώνει ότι υπάρχει θετική και σημαντική σχέση μεταξύ της κατάρτισης και της απόδοσης των ΜμΕ, επιβεβαιώνοντας ότι η μεταβίβαση γνώσης είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη κάθε επιχείρησης και αποτελεί και μια από τις πιο σημαντικές πηγές ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Στη σημερινή πραγματικότητα, η διαχείριση της γνώσης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών, γεγονός που συνεπάγεται ότι η υποστήριξη των ΜμΕ στην υιοθέτηση τέτοιων τεχνολογιών και στη ψηφιοποίηση τους είναι ιδιαίτερα σημαντική. Οι Tarute & Gatautis (2014) επιβεβαίωσαν ότι οι τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών οδηγούν στη βελτίωση τόσο της εξωτερικής και εσωτερικής επικοινωνίας όσο και στη διαδικασία καινοτομίας των

MME, ενώ οι Barba-Sanchez, Martinez-Ruiz & Jimenez-Zarco (2007) κατέγραψαν τη συμβολή των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών στη βελτίωση της πληροφόρησης και της διαχείρισης της γνώσης στις ΜμΕ καθώς και την επίδραση των τεχνολογιών αυτών στη μείωση του κόστους συναλλαγών και την αύξηση της ταχύτητας και της αξιοπιστίας των συναλλαγών τόσο μεταξύ επιχειρήσεων (B2B) όσο και μεταξύ επιχείρησης και καταναλωτή (B2C).

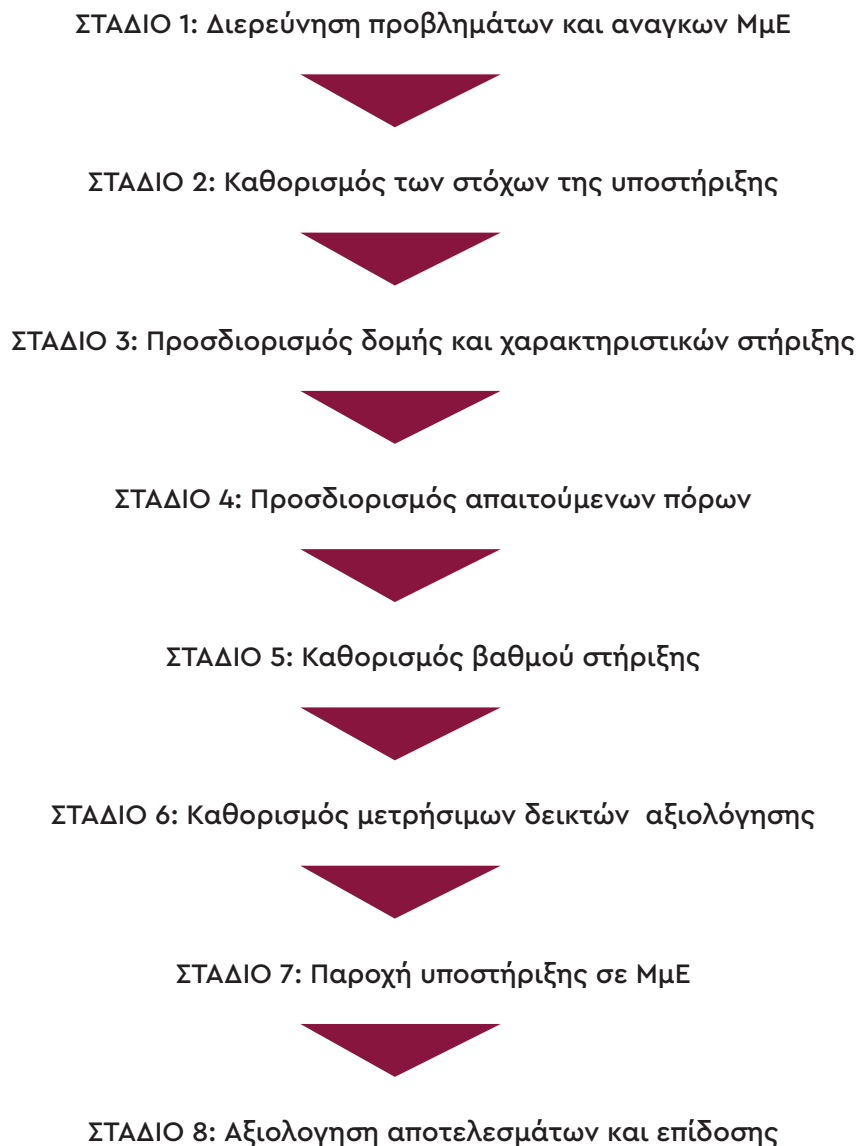
Η παροχή υποστήριξης στη δικτύωση και τις συνεργασίες των ΜμΕ στα διάφορα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας (παραγωγή, προμήθειες, πωλήσεις, διανομή, μάρκετινγκ, προώθηση κτλ) συνεισφέρει ουσιαστικά στη μεγέθυνσή τους, στη γεωγραφική εξάπλωσή τους σε νέες τοπικές αγορές, στη διεθνοποίηση τους και στην μακροχρόνια ανάπτυξή τους. Η μελέτη των Schoonjans, Cauwenberge & Bauwhede (2013) προτείνει ότι η επίσημη επιχειρηματική δικτύωση συσχετίζεται θετικά και σημαντικά με την μεγέθυνση του καθαρού ενεργητικού και της προστιθέμενης αξίας της επιχείρησης. Οι ΜμΕ επωφελούνται ιδιαίτερα από τη δικτύωση καθώς συχνά έχουν έλλειψη επαρκών πόρων και γνώσεων για το περιβάλλον στο οποίο λειτουργούν και για αυτό αποτελεί σημαντικότερη υποστηρικτική υπηρεσία (Lans, Verstegen & Mulder, 2011). Αντίστοιχα, η συμμετοχή σε επιχειρηματικές συστάδες (clusters) βοηθάει τις ΜμΕ να εκμεταλλευτούν ευκαιρίες στην αγορά που δεν θα μπορούσαν να το πετύχουν μόνες τους, προάγοντας την απόδοση τους, την επιβίωση τους και την περαιτέρω ανάπτυξη τους και τη διεθνοποίηση τους (Park, Shin, & Kim, 2010; Hagen, Zucchella, Cerchiello & De Giovanni, 2012; Fagani, Mahadi & Omar, 2017). Αυτά τα θετικά αποτελέσματα παρέχονται σε νεοφυείς επιχειρήσεις από τις θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων. Οι θερμοκοιτίδες, παρέχοντας πόρους και υπηρεσίες, προσφέρουν σημαντικά πλεονεκτήματα που εξασφαλίζουν και επιταχύνουν την επιτυχή ανάπτυξη νέων εταιρειών. Σε τοπικό επίπεδο, οι θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων μπορεί να παίξουν βασικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη, στη μεταφορά τεχνολογίας, και στη δημιουργία θέσεων εργασίας (Mubarak Al-Mubarak & Busler, 2010).

Οι παραπάνω ενδεικτικές αναφορές συνοψίζουν το βασικό συμπέρασμα της σχετικής βιβλιογραφίας ότι τα προγράμματα και οι δομές που υποστηρίζουν τη λειτουργία των ΜμΕ έχουν θετική επίδραση στην απόδοση, στη δημιουργία απασχόλησης, στις εξαγωγές και γενικότερα στην ανάπτυξη και μεγέθυνση των επιχειρήσεων. Ως εκ τούτου, οι υπηρεσίες υποστήριξης είναι πολύ σημαντικές και η βελτίωση τους μπορεί να βοηθήσει την ανάπτυξη των ΜμΕ πιο αποτελεσματικά.

Το πρόβλημα, όμως, που παρουσιάζεται στην πράξη είναι ότι οι υπηρεσίες υποστήριξης που προσφέρουν οι διάφοροι φορείς συχνά αποκλίνουν από τις πραγματικές ανάγκες των ΜμΕ με αποτέλεσμα οι παρεχόμενες υποστηρικτικές δραστηριότητες να μην συνάδουν με τις ανάγκες, τις απαιτήσεις και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι ΜμΕ. Το πρόβλημα αυτό δημιουργείται κυρίως, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, από την ετερογένεια και την πολυμορφία των ΜμΕ. Επιπλέον, οι υπηρεσίες υποστήριξης συχνά δεν έχουν την κατάλληλη δομή, την απαραίτητη δυναμική, την σχετική ευελιξία ή και άλλα σχετικά χαρακτηριστικά, τα οποία όμως είναι απαραίτητα για την παροχή αποτελεσματικών υποστηρικτικών υπηρεσιών σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Αυτές οι αστοχίες είναι ιδιαίτερα σημαντικές καθώς συνεπάγονται χαμηλή χρήση των υπηρεσιών υποστήριξης και, εν τέλει, πλήρη απομάκρυνση των ΜμΕ από τις εν λόγω δομές και προγράμματα.

Με δεδομένο αυτό το πρακτικό πρόβλημα, οι Rakicevic, Omerbegovic-Bijelovic & Lecic-Cvetkovic (2016) ανέπτυξαν ένα βασικό υπόδειγμα για τον καλύτερο προγραμματισμό και λειτουργία τέτοιων υποστηρικτικών υπηρεσιών σε ΜμΕ. Συγκεκριμένα, προτείνουν ότι ο προγραμματισμός των υπηρεσιών στήριξης θα πρέπει να ακολουθεί οκτώ διαδοχικά στάδια, τα οποία περιλαμβάνουν την προσεχτική διερεύνηση των προβλημάτων και των αναγκών των ΜμΕ, τον καθορισμό των στόχων, των χαρακτηριστικών και τον βαθμό (ένταση) υποστήριξης, τον προσδιορισμό των διαθέσιμων πόρων καθώς και την αξιολόγηση της ίδιας της διαδικασίας υποστήριξης αλλά και των αποτελεσμάτων αυτής. Τα στάδια αυτά παρουσιάζονται αναλυτικά στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 3: Υπόδειγμα Προγραμματισμού Υπηρεσιών Στήριξης ΜμΕ

Πηγή: Rakicevic, Omerbegovic-Bijelovic & Lecic-Cvetkovic (2016).

Κατά την εφαρμογή της μεθοδολογίας είναι ιδιαίτερα κρίσιμο να διαγνωστούν τα προβλήματα και οι ανάγκες των ΜμΕ σωστά και με ακρίβεια καθώς οποιοδήποτε αστοχία θα οδηγήσει σε αναποτελεσματικότητα ολόκληρου του συστήματος υποστήριξης και αποτυχία του προγράμματος στο σύνολό του. Εξίσου σημαντικό είναι, κατά τον καθορισμό των στόχων της υποστήριξης, να ληφθούν υπόψη οι προσδοκίες των ενδιαφερομένων ΜμΕ και, κατά τον προσδιορισμό των απαιτούμενων πόρων, να συνυπολογισθεί η δυναμική και η διάρκεια παροχής μιας ολοκληρωμένης στήριξης. Προφανώς, στη περίπτωση περιορισμένων πόρων θα πρέπει να επιδιωχθεί η μεγιστοποίηση του αποτελέσματος της στήριξης προσαρμόζοντας, ενδεχόμενος, το βαθμό (ένταση) της στήριξης των ενδιαφερόμενων ΜμΕ στη βάση των υφιστάμενων περιορισμών. Τέλος, μετά την ολοκλήρωση της υλοποίησης του προγράμματος στήριξης θα πρέπει να συλλέγονται αναλυτικά και μετρήσιμα στοιχεία για την επίδοση των ωφελούμενων ΜμΕ ώστε να αξιολογείται, στη βάση μετρήσιμων δεικτών, η αποτελεσματικότητα της εκάστοτε υποστηρικτικής υπηρεσίας. Αυτό το τελευταίο είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς η αναλυτική καταγραφή της επιτυχίας ή της αποτυχίας ενός προγράμματος, ανατροφοδοτεί και βελτιώνει το σχεδιασμό νέων επόμενων υποστηρικτικών υπηρεσιών προς τις ΜμΕ.

Σε κάθε περίπτωση, βασικό στοιχείο για την επιτυχία των υπηρεσιών υποστήριξης για τις ΜμΕ είναι η αναγνώριση των προσδοκιών και των κινήτρων όλων των εμπλεκόμενων στο σύστημα υποστήριξης, ήτοι αυτών που χρειάζονται υποστήριξη (ΜμΕ και επιχειρηματίες) και αυτοί που παρέχουν την υποστήριξη (κυβέρνηση και κυβερνητικοί οργανισμοί, διεθνείς οργανισμοί, άλλες οργανώσεις και ενώσεις κτλ.). Αυτοί που ζητούν υποστήριξη (ΜμΕ) έχουν τις ανάγκες τους και διαμορφώνουν τις δικές τους προσδοκίες υποστήριξης, πράγμα το οποίο γίνεται συνήθως από τους διαχειριστές και τους ιδιοκτήτες της ΜμΕ. Αυτοί που παρέχουν την υποστήριξη, θέλουν να βοηθήσουν, έχοντας όμως τις δικές τους προσδοκίες και, προφανώς, τους δικούς τους περιορισμούς σε πόρους και τεχνογνωσία. Ο συγκερασμός αυτών των δύο είναι αρκετά κοπιαστικός, αλλά στο τέλος εάν οι ανάγκες των ΜμΕ δεν ικανοποιηθούν επαρκώς, τα αποτελέσματα δημιουργούν προβλήματα στη συνολική οικονομία.

Επισκόπηση Διεθνών Καλών Πρακτικών

Οι δομές υποστήριξης ΜμΕ που υλοποιούνται στην Ε.Ε. παρουσιάζουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά, τόσο στο πεδίο των παρεχόμενων υπηρεσιών όσο και στα 'εργαλεία' που χρησιμοποιούν. Οι περισσότερες από αυτές, είναι θεσμοί με πολυετή παρουσία (πολύ μακρά παράδοση έχει το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο της Πορτογαλίας - AIP από το 1837) και πολυάριθμα μέλη. Δεδομένου ότι σε επίπεδο θεματικών πεδίων, οι ευρωπαϊκές δομές και οι ελληνικές πρωτοβουλίες συγκλίνουν, θεωρούμε σκόπιμο να παρουσιάσουμε κάποια επιμέρους θέματα στη λειτουργία τους τα οποία θα μπορούσαν να φανούν χρήσιμα και εφαρμόσιμα στα ελληνικά εγχειρήματα.

- **Προπαρασκευαστικό Στάδιο - Τηλεφωνική Εξυπηρέτηση:** Για την άμεση εξυπηρέτηση των επιχειρήσεων και την αρχική διάγνωση του προβλήματος που αντιμετωπίζει μια επιχείρηση, έχει επιλεγεί η λειτουργία τηλεφωνικής γραμμής συμβουλών προς τις

επιχειρήσεις, προκειμένου να κατευθύνεται άμεσα η επιχείρηση στον κατάλληλο εμπειρογνώμονα. Η υπηρεσία αυτή κυρίως δέχεται και εξυπηρετεί επιχειρήσεις για άμεσα θέματα νομικής και φορολογικής φύσης. Δομές που έχουν ενεργοποιήσει τη συγκεκριμένη υπηρεσία είναι η Ομοσπονδία των Φινλανδικών Επιχειρήσεων (Yrittäjät – Federation of Finish Enterprises FFE) και η Ομοσπονδία των Σουηδικών ΜμΕ (Företagarna).

- **Χρέωση εξατομικευμένων υπηρεσιών υποστήριξης:** Η πλειοψηφία των ευρωπαϊκών δομών προσφέρει εξατομικευμένες υπηρεσίες προς τις επιχειρήσεις σε μια χαμηλή τιμή και σίγουρα ιδιαίτερα ανταγωνιστική σε σύγκριση με την τιμή που προσφέρει ο ιδιωτικός τομέας συμβουλευτικής (βλ. Εθνική Συνομοσπονδία Χειροτεχνών και ΜμΕ (CNA) – Ιταλίας). Αρκετές δομές όμως, έχουν επιλέξει την διαφοροποιημένη τιμολόγηση υπηρεσιών ανάλογα με τις απαιτήσεις εξειδίκευσης και τεχνογνωσίας που παρουσιάζουν. Αυτό πρακτικά μεταφράζεται, στη δωρεάν παροχή υπηρεσιών που εντάσσονται στο προπαρασκευαστικό – διαγνωστικό στάδιο και στην τιμολόγηση υπηρεσιών των επόμενων σταδίων ήτοι της κατάρτισης και υλοποίησης του προτεινόμενου σχεδίου δράσης της επιχείρησης (βλ. Manufacturing Advisory Service (MAS) – Αγγλία, Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο της Μασσαλίας – Chambre de Commerce de Marseille (CCIP)). Για παράδειγμα, στις δωρεάν υπηρεσίες περιλαμβάνονται η τηλεφωνική υποστήριξη, μια ολοήμερη «διαγνωστικού» τύπου επίσκεψη από σύμβουλο στην επιχείρηση, ενώ οι υπηρεσίες που τιμολογούνται αφορούν την πολυήμερη on-site παρουσία εμπειρογνώμονα για την κατάρτιση action plan.
- **Η δομή ως κόμβος αγοράς και πώλησης επιχειρήσεων:** Μια υπηρεσία που φαίνεται να αποτελεί ανάγκη και για τις ελληνικές επιχειρήσεις είναι η εξατομικευμένη υποστήριξη σε θέματα της μεταβίβασης και πώλησης επιχειρήσεων. Η Ένωση Επιχειρηματιών και Ελεύθερων Επαγγελματιών της Βαλλονίας – Union des Classes Moyennes (UCM)) προσφέρει εξατομικευμένες υπηρεσίες στις επιχειρήσεις που αφορούν στην αγορά και πώληση επιχειρήσεων και κυρίως στη μεταβίβαση οικογενειακών επιχειρήσεων. Παράλληλα η δομή λειτουργεί ως κόμβος για την πώληση και μεταβίβαση επιχειρήσεων.

Επισκόπηση Δομών Στήριξης ΜμΕ στην Ελλάδα

Στο πλαίσιο του Γ ΚΠΣ (2000 – 2006) επιχειρήθηκε η πιο ολοκληρωμένη και καλά σχεδιασμένη –σε σύγκριση με παλιότερες πρωτοβουλίες– πολιτική παρέμβασης για τη στήριξη των ΜΜΕ. Ειδικότερα χρηματοδοτήθηκε η ίδρυση και λειτουργία δύο σημαντικών και πρωτοπόρων για την εποχή τους δομών στήριξης που ήταν τα: α) Κέντρα Επιχειρηματικής και Τεχνολογικής Ανάπτυξης (ΚΕΤΑ) και β) Κέντρα Υποδοχής Επενδυτών (ΚΥΕ).

Κέντρα Επιχειρηματικής και Τεχνολογικής Ανάπτυξης (ΚΕΤΑ): Τα ΚΕΤΑ ενεργοποιήθηκαν στο πλαίσιο της Δράσης 1.4.1 «Δομές Υποστήριξης ΜΜΕ» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα» του Γ ΚΠΣ. Η δράση συνολικού προϋπολογισμού 37,5 εκατ. € χρηματοδοτήθηκε κατά 70% από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και κατά 30% από εθνική δημόσια δαπάνη. Ιδρύθηκαν δεκατρία (13) ΚΕΤΑ που λειτούργησαν ως

Αστικές Μη Κερδοσκοπικές Εταιρείες (ΑΜΚ), με κεντρικά γραφεία στην πρωτεύουσα της κάθε Περιφέρειας και 'γραφεία-αντένες' στις πρωτεύουσες των Νομών. Το αντικείμενο των ΚΕΤΑ διακρίνονταν σε δύο επίπεδα:

- *υπηρεσίες προς τις επιχειρήσεις* καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα για το σύνολο των αναγκών τους αλλά και όλων των φάσεων "ζωής" τους (έναρξη, ανάπτυξη, αναδιάρθρωση) υπό τους άξονες: α) Ενημέρωση – Πληροφόρηση – Καλλιέργεια επιχειρηματικού πνεύματος, β) Εξατομικευμένη Υποστήριξη επιχειρήσεων, γ) Οργάνωση, Διαμεσολάβηση και Αξιοποίηση Χρηματοδοτικών Εργαλείων, δ) Υποστήριξη στη Διεθνοποίηση – Εξαγωγικό Προσανατολισμό, ε) Διαχείριση τεχνογνωσίας της επιχειρηματικότητας.
- *παρατηρητήριο περιφερειακής ανταγωνιστικότητας*, μέσω της συστηματικής αποτύπωσης των γενικών (π.χ. αριθμός επιχειρήσεων, κλαδική διάρθρωση, κ.α.) και ειδικών (π.χ. positioning προϊόντων και επιχειρήσεων) μεγεθών της επιχειρηματικότητας της περιοχής παρέμβασης.
- Το σύνολο των παρεχόμενων υπηρεσιών των ΚΕΤΑ προς τις επιχειρήσεις ήταν δωρεάν. Η λογική ήταν, ότι η χρηματοδότηση της προγραμματικής περιόδου θα λειτουργούσε σαν «περίοδος γνωριμίας» των δομών και των υπηρεσιών τους με τις επιχειρήσεις της περιφέρειας. Δεδομένης της υψηλής ποιότητας και εξειδίκευσης των παρεχόμενων υπηρεσιών, οι δομές θα μπορούσαν στο μέλλον να λειτουργήσουν ως αυτοχρηματοδοτούμενοι μηχανισμοί μέσω της τιμολόγησης των υπηρεσιών τους.

Ο σχεδιασμός των ΚΕΤΑ στηρίχτηκε σε μια σειρά τεχνικών καινοτομιών που προσέγγιζαν τις πρωτοβουλίες και τις καλές πρακτικές που εφαρμόζονταν σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες και στόχευαν στο να ξεπεραστούν οι διαρθρωτικές αδυναμίες που αναδείχτηκαν πιο πάνω. Από τις τεχνικές αυτές καινοτομίες αξίζει να αναφερθούν:

- *η θεσμική συνεργασία μεταξύ φορέων του δημόσιου, ευρύτερου δημόσιου και ιδιωτικού τομέα*, σε μια προσπάθεια δημιουργίας ενός ολοκληρωμένου και συμπαγούς οικοσυστήματος σε περιφερειακό επίπεδο. Στο πλαίσιο αυτό το εταιρικό σχήμα συγκροτούνταν με τη συμμετοχή επιμελητηρίων, πανεπιστημίων, συνεταιριστικών τραπεζών και ιδιωτικών φορέων διαμορφώνοντας συνθέσεις μεταξύ των εθνικών πολιτικών για τις ΜΜΕ, των παραγωγικών φορέων και των κοινωνικών εταίρων. Για παράδειγμα το ΚΕΤΑ της Δυτικής Ελλάδας αποτελούνταν από: Επιστημονικό Πάρκο Πατρών Α.Ε., Νομαρχιακή Επιχείρηση Ν. Α. Αχαΐας, Ινστιτούτο Βιομηχανικών Συστημάτων (ΙΝ.ΒΙ.Σ), Σύνδεσμος Βιομηχανιών Πελονήσου & Δυτ. Ελλάδος, Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδος, Αναπτυξιακή Ολυμπίας Α.Ε, Αιτωλική Αναπτυξιακή, Αναπτυξιακή Αιτωλοακαρνανίας Α.Ε.
- *η πρόβλεψη για λειτουργία Κεντρικής Δομής Υποστήριξης* με αντικείμενο: α) τον συντονισμό των δεκατριών περιφερειακών κέντρων, β) τη δημιουργία κοινών εργαλείων για την παροχή εξατομικευμένης υποστήριξης στις επιχειρήσεις, γ) τη δημιουργία κοινής μεθοδολογίας για τη συστηματική αποτύπωση της επιχειρηματικότητας σε περιφερειακό επίπεδο και δ) την παροχή τεχνικής βοήθειας στα περιφερειακά κέντρα. Παράλληλα, η Κεντρική Δομή προβλέπονταν να συνεργάζεται με κεντρικά όργανα όπως το Εθνικό

Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας και Ανάπτυξης και το Εθνικό Παρατηρητήριο ΜΜΕ. Η Κεντρική Δομή τελικά συγκροτήθηκε από τους φορείς: Κεντρική Ένωση Επιμελητηρίων Ελλάδος (Κ.Ε.Ε.Ε.), Ελληνική Αναπτυξιακή Εταιρία (ΕΛ.ΑΝ.ΕΤ.), Πανεπιστήμιο Πειραιώς – Κέντρο Ερευνών, Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Συστημάτων Επικοινωνιών Υπολογιστών (Ε.ΠΙ.Σ.Ε.Υ.), Κέντρο Τεχνολογικής Έρευνας Πειραιώς & Νήσων (Κ.Τ.Ε. Πειραιώς & Νήσων), Temagon – Τεχνολογικές & Επιχειρηματικές Συμβουλευτικές Υπηρεσίες Α.Ε., Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου (Ε.Σ.Ε.Ε.), Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος (Ξ.Ε.Ε.), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Οικονομικών & Κοινωνικών Επιστημών, Κέντρο Επιχειρηματικής Πολιτιστικής Ανάπτυξης (Κ.Ε.Π.Α.).

- η παροχή εξατομικευμένης υποστήριξης και συμβουλευτικής, με στόχο την κάλυψη των ιδιαίτερων αναγκών των ΜμΕ, τη βελτίωση της παραγωγικότητάς τους, καθώς και την ενίσχυση της εξαγωγικής τους ικανότητας. Ειδικότερα, η εξατομικευμένη υποστήριξη υλοποιήθηκε μέσω: α) του Οδηγού Βέλτιστης Διαδρομής που με τη βοήθεια του επιχειρηματικού συμβούλου του ΚΕΤΑ εξειδικεύονταν για κάθε επιχείρηση, β) τη Χρηματοδοτική Διαμεσολάβηση, που ουσιαστικά ήταν η υπόδειξη του καταλληλότερου προγράμματος χρηματοδότησης / δανειοδότησης / εγγυοδοσίας που ήταν ενεργά εκείνη την περίοδο και γ) τη Τεχνοδιάγνωση που αφορούσε στην επιλογή, προμήθεια και εγκατάσταση πληροφοριακού συστήματος για την κάλυψη των αναγκών της εκάστοτε επιχείρησης.

Κέντρα Υποδοχής Επενδυτών (ΚΥΕ): Τα Κέντρα Υποδοχής Επενδυτών ιδρύθηκαν στο πλαίσιο της Δράσης 1.3.3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα» του Γ ΚΠΣ, ενώ η λειτουργία τους χρηματοδοτήθηκε από το Ε.Σ.Π.Α. και το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα» στην κατεύθυνση της εφαρμογής του Ευρωπαϊκού Χάρτη για τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, των αποφάσεων του Συμβουλίου της Λισαβώνας και της Πράσινης Βίβλου για την Επιχειρηματικότητα. Ιδρύθηκαν συνολικά πενήντα ένα (51) ΚΥΕ, ένα σε κάθε νομό της χώρας, ενώ δεν υπήρξε πρόβλεψη για λειτουργία κεντρικής δομής συντονισμού αυτών. Σε αντίθεση με τα ΚΕΤΑ, που κάλυπταν ένα πολύ μεγάλο εύρος υπηρεσιών, τα ΚΥΕ σχεδιάστηκαν ως «υπηρεσία μιας στάσης» (one-stop-shop). Αντικείμενό τους ήταν, ο συντονισμός όλων των δημοσίων υπηρεσιών που συμμετείχαν στις διαδικασίες σύστασης και αδειοδότησης μιας επιχείρησης έτσι ώστε να διευκολύνουν τον επενδυτή-επιχειρηματία.

Δομή Στήριξης των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων: Το 2019 και μετά από διαδικασίες διαβούλευσης με τους κοινωνικούς εταίρους, τους επιχειρηματικούς φορείς και τα επιμελητήρια θεσμοθετήθηκε η Δομή Στήριξης των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (Ν. 4605/2019, ΦΕΚ Α 56). Ο στρατηγικός σχεδιασμός της Δομής ουσιαστικά ενσωμάτωσε μια σύγχρονη (αξιοποίηση ψηφιακών πλατφορμών) και πιο εμπλουτισμένη μορφή της παλαιότερης πρωτοβουλίας των ΚΕΤΑ. Οι υπηρεσίες της Δομής απευθύνονταν σε ένα μεγάλο φάσμα μικρομεσαίων επιχειρήσεων με: α) αναπτυξιακό προσανατολισμό ή/και β) ανάγκες αναδιάρθρωσης/μετασχηματισμού. Ειδικά, η δεύτερη κατηγορία του μετασχηματισμού αναδείχτηκε ως επιτακτική ανάγκη κατά τη φάση της διαβούλευσης, καθώς οι επιχειρήσεις μόλις έβγαιναν από μια μακρά περίοδο οικονομικής κρίσης.

Κατανοώντας τις αιτίες της αποτυχίας παλιότερων εγχειρημάτων, η Δομή σχεδιάστηκε ώστε να παρέχει τις υπηρεσίες της προς τις επιχειρήσεις και να παρακολουθεί την πορεία τους σε διάρκεια και σε βάθος χρόνου και όχι αποσπασματικά. Σ' αυτό το πλαίσιο, τέθηκε ως δείκτης αποτελεσματικότητας της λειτουργίας της δομής η σταδιακή μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων που απευθύνονται για ζητήματα αναδιάρθρωσης και η αύξηση του αριθμού επιχειρήσεων που αναζητούν υποστήριξη για θέματα επιχειρηματικής ανάπτυξης.

Η χρηματοδότηση της δομής προβλεπόταν να προέρχεται από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων με διάρκεια τριών ετών στο τέλος της οποίας θα αξιολογούνταν το συνολικό εγχείρημα και θα αποφαιζόταν το επόμενο χρηματοδοτικό σχήμα. Σε κάθε περίπτωση, η παρέμβαση σχεδιάστηκε ώστε να αποκτήσει χαρακτήρα μόνιμης δομής που σταδιακά θα ενσωμάτωνε με διακριτό τρόπο και προσδιορισμένους ρόλους, το σύνολο των φορέων και πρωτοβουλιών που υλοποιούσαν παράλληλα συναφές έργο. Οι ποσοτικοί στόχοι που τέθηκαν σε επίπεδο ωφελούμενων ήταν η παροχή υπηρεσιών σε περίπου 1.700 με 2.300 επιχειρήσεις/έτος για δια ζώσης υποστήριξη και συμβουλευτική, και η εξυπηρέτηση επιπλέον 2.000 επιχειρήσεων/έτος μέσω των ηλεκτρονικών εργαλείων, πλατφόρμας αυτοδιάγνωσης κ.α.

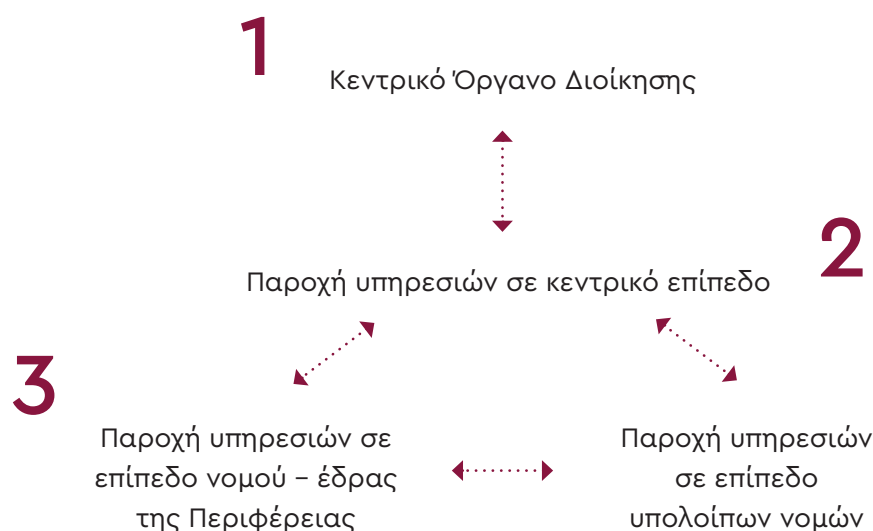
Η λειτουργία της Δομής στηρίχτηκε σε τρεις πυλώνες:

- *διασφάλιση υψηλής ποιότητας υπηρεσιών και τεχνογνωσίας με την εμπλοκή εξειδικευμένων στελεχών και την κατάρτιση νέων αλλά και χρήση υφιστάμενων μητρώων με Έλληνες και ξένους εμπειρογνώμονες.*
- *διαρκής παραγωγή πρωτογενών στοιχείων του επιχειρηματικού οικοσυστήματος, αξιοποίηση στατιστικών δεδομένων και αναλύσεων για ανατροφοδότηση του συνόλου των εργαλείων και υπηρεσιών της Δομής.*
- *βέλτιστη αξιοποίηση της τεχνογνωσίας των υφιστάμενων ερευνητικών φορέων, κύρια μέσα από τα Ινστιτούτα των κοινωνικών εταιρών ΙΜΕ – ΓΣΕΒΕ, ΙΝΕΜΥ ΕΣΕΕ στα πεδία που διαθέτουν υψηλή εξειδίκευση.*

Για την επίτευξη των παραπάνω, επιλέχθηκε να δοθεί επιτελικός και συντονιστικός ρόλος στο Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης (ΕΚΤ). Σύμφωνα με τον σχεδιασμό, το ΕΚΤ ήταν υπεύθυνο να συντονίσει, εκπαιδεύσει και να ελέγξει τα στελέχη που θα συμμετέχουν στη δομή υποστήριξης, να αξιολογήσει τα αποτελέσματα και να εισηγείται μέτρα βελτίωσης της απόδοσης της δομής. Παράλληλα, θα παρείχε στα στελέχη της Δομής όλες τις αναγκαίες πληροφορίες και γνώσεις σχετικά με τα διαθέσιμα εργαλεία και προγράμματα.

Η Δομή διακρίνεται σε διάφορα επίπεδα με την εμπλοκή και την απόδοση σαφών ρόλων για κάθε εμπλεκόμενο φορέα.

Διάγραμμα 4: Επίπεδα Δομής Στήριξης ΜμΕ Ν.4605/2019

- Το Κεντρικό Όργανο Διοίκησης θα συγκροτούνταν από εκπροσώπους των Υπουργείων Οικονομίας και Ανάπτυξης (ΓΓΣΙΕ, ΓΓΒ, ΓΓ Εμπορίου, ΕΓΔΙΧ), και σε συνεργασία με την Κεντρική Ένωση Επιμελητηρίων, τη ΓΣΕΒΕΕ και την ΕΣΕΕ.
- Την Παροχή υπηρεσιών σε κεντρικό επίπεδο αναλάμβανε το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης (ΕΚΤ) με ευθύνες συντονισμού και αρχικού ελέγχου της απόδοσης των περιφερειακών οργάνων, και αξιοποίηση – μέσω συγκεκριμένων παραδοτέων – της συνεργασίας με τα Ινστιτούτα των Επαγγελματικών Φορέων και Επιμελητηρίων (ΙΜΕ – ΓΣΕΒΕΕ, ΙΝΕΜΥ ΕΣΕΕ) και τα πανεπιστήμια.
- Τις δομές Παροχής υπηρεσιών σε επίπεδο νομού (νομού έδρας Περιφέρειας IIIα και υπολοίπων νομών IIIβ) αναλάμβαναν τα Επιμελητήρια και τα Ινστιτούτα των κοινωνικών εταίρων.

Οι πολιτικές εξελίξεις το καλοκαίρι του 2019, οδήγησαν σε "πάγωμα" τη Δομή, χωρίς επίσημη απάντηση, αν τελικά εγκαταλείπεται το έργο ή πρόκειται να αντικατασταθεί από κάποια άλλη πρωτοβουλία. Σε κάθε περίπτωση, δεν θα πρέπει εύκολα να υποτιμηθεί ή να αγνοηθεί, το γεγονός ότι η Δομή αποτέλεσε προϊόν ουσιαστικής ευρείας διαβούλευσης και σημείο σύγκλισης του δημόσιου τομέα με τους επιχειρηματικούς και ερευνητικούς φορείς, σύγκλιση / συμφωνία που δεν έχει επιτευχθεί στο παρελθόν για συναφείς δημόσιες παρεμβάσεις.

ΚΕΠ – Plus για τις νεοφυείς επιχειρήσεις: Το πρόγραμμα "ΚΕΠ Plus", που ανέπτυξε στο πλαίσιο της Βίβλου Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020–2025 το υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης και η Κοινωνία της Πληροφορίας Α.Ε., προβλέπει την επέκταση της λειτουργίας του δικτύου

των ΚΕΠ ως σημεία εξυπηρέτησης (one stop shops) για επιχειρήσεις, με προτεραιότητα τις νεοφυείς επιχειρήσεις. Αν επιχειρήσουμε τη σύνδεση με πρωτοβουλίες του παρελθόντος, θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελούν μια μετεξέλιξη των Κέντρων Υποδοχής Επενδυτών (ΚΥΕ) που παρουσιάστηκαν πιο πάνω. Ο σχεδιασμός που έχει παρουσιασθεί επικεντρώνεται κυρίως στο πεδίο της πληροφόρησης των νεοφυών επιχειρήσεων για τις διαδικασίες και τα διοικητικά θέματα της επιχειρηματικότητας. Είναι σαφές ότι, το πεδίο αυτό αποτελεί ένα πολύ μικρό μέρος του συνόλου των πεδίων στα οποία χρειάζεται εξειδικευμένη υποστήριξη και καθοδήγηση μια νεοφυούς επιχείρηση. Για να υπάρξει προστιθέμενη αξία στη συγκεκριμένη πρωτοβουλία πρέπει να ενταχθεί σε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο και δέσμη μέτρων, ειδώλλως θα λειτουργήσει περιοριστικά ως έναν facilitator γραφειοκρατικών διαδικασιών.

Μητρώο Δομών Στήριξης νεοφυών επιχειρήσεων: Τον Σεπτέμβριο του 2016 εγκαινιάστηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα το Μητρώο Δομών Στήριξης Επιχειρηματικότητας. Η πρωτοβουλία εντάχθηκε στη στρατηγική για την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα. Μέσω του Μητρώου αυτού επιδιώχθηκε η καταγραφή και η ανάπτυξη ενός σύγχρονου οικοσυστήματος με αξιόπιστους φορείς στήριξης και ενθάρρυνσης, για την πύκνωση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των δρώντων (επιχειρήσεις, ερευνητικούς φορείς, κρατικές υπηρεσίες, φορείς χρηματοδότησης, κοινωνικούς φορείς κ.λπ.). Αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία μιας ολοκληρωμένης ηλεκτρονικής πλατφόρμας καταγραφής των Δομών υποστήριξης της επιχειρηματικότητας (www.startupincubator.gov.gr), με μεγαλύτερη βαρύτητα στη νεοφυή, στην οποία απογράφονται και αξιολογούνται Θερμοκοιτίδες – Εκκολαπτήρια, Accelerators, Χώροι Συνεργασίας και Τεχνολογικά Πάρκα. Στους στόχους του Μητρώου περιλαμβάνονταν:

- η δυναμική καταγραφή του οικοσυστήματος που υποστηρίζει ενεργά τις νεοφυείς επιχειρήσεις και η ενεργοποίηση μηχανισμών πιστοποίησης αυτών.
- η ενσωμάτωση του οικοσυστήματος αυτού στον σχεδιασμό και την υλοποίηση δράσεων στο πλαίσιο των συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων.

Κατόπιν μελέτης για το τι ισχύει στην Ευρώπη και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες συγκεκριμενοποιήθηκαν τα ελάχιστα απαιτούμενα κριτήρια αξιολόγησης με την υπ' αριθμ. 1306/294/Α1 Απόφαση Σύστασης Μητρώου Δομών Στήριξης Επιχειρηματικότητας (ΦΕΚ 770 Β/5.3.2018). Συνεπώς πέρα από τα στοιχεία της αυτόαπογραφής, θα έπρεπε οι ενδιαφερόμενοι να προσκομίσουν φάκελο για να τεκμηριώσουν περαιτέρω την αξιοπιστία τους ως προς τους ισχυρισμούς τους. Μεταξύ άλλων ζητήθηκε η τεκμηρίωση σε υλικοτεχνικές υποδομές και έμπειρο στελεχιακό δυναμικό, η ύπαρξη καταστατικού και διαδικασιών που αφορούν στην επιλογή επιχειρήσεων/ επιχειρηματικών ομάδων, η δομημένη με συγκεκριμένα στάδια και κριτήρια ελέγχου διαδικασία διαρκούς αξιολόγησης κατά τη διάρκεια της περιόδου στήριξής τους και η διαδικασία αποχώρησης των επιχειρήσεων/επιχειρηματικών ομάδων από τη Δομή.

Αξιολόγηση Δομών Στήριξης ΜμΕ στην Ελλάδα

Η χαρτογράφηση των πολιτικών άυλης στήριξης των ΜμΕ αναδεικνύει την ύπαρξη ενός οικοσυστήματος με κύρια χαρακτηριστικά τα παρακάτω:

1. ύπαρξη μεγάλου αριθμού διάσπαρτων φορέων στήριξης των ΜΜΕ με ανύπαρκτο, τις περισσότερες φορές, συντονισμό μεταξύ τους,
2. μεσαίο ή χαμηλό επίπεδο τεχνογνωσίας στελεχών και υπηρεσιών που παρέχονται από τις υφιστάμενες δομές στήριξης,
3. απουσία εξατομικευμένης προσέγγισης με τρόπο ώστε η στήριξη που παρέχεται να μην αφορά το «ειδικό» θέμα που αντιμετωπίζει η κάθε επιχείρηση,
4. μικρό «μέσο χρόνο ζωής» των δομών στήριξης, οι οποίες συνήθως ξεκινάνε τη λειτουργία τους στην έναρξη κάθε νέας Προγραμματικής Περιόδου και τερματίζουν τη λειτουργία τους με τη λήξη της Περιόδου,
5. αδυναμία διάχυσης και επικοινωνίας στην επιχειρηματική κοινότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και της προστιθέμενης αξίας που μπορούν να έχουν για τις επιχειρήσεις,
6. απουσία δημιουργίας ενός μηχανισμού και μιας κουλτούρας επικοινωνίας από κάτω προς τα πάνω της κοινωνίας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων με τις δημόσιες πολιτικές, με τρόπο ώστε να υπάρχει αλληλοτροφοδότηση στη φάση του σχεδιασμού των πολιτικών.

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά, οδήγησαν τις επιχειρήσεις να υιοθετήσουν μια στάση δυσπιστίας απέναντι στις δομές στήριξης και συχνά υποτίμησης των υπηρεσιών που παρείχαν. Διαχρονικά, οι δομές στήριξης καταγράφηκαν στην επιχειρηματική κουλτούρα σαν κάτι ξένο και χωρίς προφανή χρησιμότητα. Το γεγονός αυτό, είχε ως αποτέλεσμα την υπό-αξιοποίηση των διαθέσιμων εργαλείων και, κατ' επέκταση, τον περιορισμό των δυνητικών περιθωρίων αναδιάρθρωσης και εκσυγχρονισμού των επιχειρήσεων.

Ειδικότερα, παρά τον στρατηγικό σχεδιασμό, το εύρος και την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, τα ΚΕΤΑ δεν κατάφεραν να εξασφαλίσουν τη συνέχεια της λειτουργίας τους σαν αυτοχρηματοδοτούμενες δομές και μετά το τέλος της χρηματοδότησης σιγά σιγά έκλεισαν. Είναι χαρακτηριστικό, ότι αν αναζητήσει σήμερα κανείς πληροφορίες ή κάποια από τα παραδοτέα π.χ. τις ετήσιες εκθέσεις των ΚΕΤΑ (αποτελούσε συμβατική τους υποχρέωση η επεξεργασία και δημοσιοποίηση έκθεσης σε ετήσια βάση) στο διαδίκτυο δεν θα βρει σχεδόν τίποτα.

Αν θεωρήσουμε ότι ο σχεδιασμός των ΚΕΤΑ είχε συμπεριλάβει το σύνολο σχεδόν των μεταβλητών που αποτελούν αναγκαία συνθήκη για την αποτελεσματική λειτουργία μιας υποστηρικτικής δομής, τα αίτια της αποτυχίας του εγχειρήματος θα πρέπει να αναζητηθούν:

- στον μικρό χρόνο λειτουργίας των δομών, καθώς οι γραφειοκρατικές διαδικασίες στη διαχείριση των διαρθρωτικών πόρων μετέθεσαν χρονικά την ενεργοποίηση των δομών.

Είναι χαρακτηριστικό ότι, υπήρξαν καθυστερήσεις τόσο στην επιλογή των εταιρικών σχημάτων, όσο και στη στελέχωση των δομών, με αποτέλεσμα η έναρξη λειτουργίας τους να καταγράφεται για τις περισσότερες δομές το καλοκαίρι του 2003. Τα περισσότερα παραδείγματα καλών πρακτικών σε ευρωπαϊκό επίπεδο συγκλίνουν σε δομές στήριξης με πολυετή παρουσία. Στην ελληνική περίπτωση ωστόσο, δεν υπήρξε ένας μακροπρόθεσμος σχεδιασμός και πρόβλεψη για όσο δυνατόν μεγαλύτερη παράταση της χρηματοδότησης της λειτουργίας των δομών υπό ένα καθεστώς *phase out*. Ένα σενάριο που θα μπορούσε να εξεταστεί είναι, η σταδιακή μείωση της κοινοτικής συμμετοχής με την αντίστοιχη αύξηση της εθνικής συνδρομής στο χρηματοδοτικό σχήμα ενίσχυσης των δομών, σενάριο που θα παράτεινε τη λειτουργία τους

- στην κουλτούρα της πλειοψηφίας των επιχειρήσεων εκείνης της εποχής, που αντιλαμβάνονταν την εξατομικευμένη υποστήριξη περισσότερο με δυσπιστία απέναντι σε μια "εισβολή" στα εσωτερικά της επιχείρησης παρά σαν μια κρίσιμη τεχνική βοήθεια και ειδική γνώση. Παράλληλα, η πρόβλεψη για δωρεάν παροχή βοήθειας, φαίνεται να συνέβαλε σε μια οριζόντια υποτίμηση της προστιθέμενης αξίας που θα μπορούσαν να έχουν οι υπηρεσίες των ΚΕΤΑ στην λειτουργία των επιχειρήσεων και στα σχέδια ανάπτυξής τους.
- στην απουσία περιόδου ωρίμανσης του έργου τόσο σε επίπεδο συλλογικών φορέων όσο και σε επίπεδο επιχείρησης. Τα ΚΕΤΑ υπήρξαν πραγματικά κάτι καινοτόμο για την εποχή τους, σε μια εποχή μάλιστα που δεν ήταν εμποδωμένη η αναγκαιότητα της ύπαρξης και του ρόλου τους. Ένας προγραμματισμός του έργου ανά φάσεις που θα περιελάμβανε: α) φάση ωρίμανσης κυρίως μέσα από δράσεις δημοσιότητας, β) φάση λειτουργίας και γ) φάση δημοσιότητας των αποτελεσμάτων μέσα από καλές πρακτικές σε επίπεδο επιχείρησης, εκτιμούμε ότι θα μπορούσε να δημιουργήσει ένα πιο ευνοϊκό περιβάλλον για τη λειτουργία των δομών.

Ο ρόλος των ΚΥΕ σε επίπεδο επιχείρησης αξιολογείται ως ιδιαίτερα βοηθητικός, καθώς μετατόπιζε από τον επενδυτή –επιχειρηματία το βάρος (κυρίως χρονικό και οικονομικό) των διοικητικών διαδικασιών. Το γεγονός όμως, ότι ενώ ο τότε στρατηγικός σχεδιασμός του οικοσυστήματος στήριξης των ΜμΕ "έβλεπε" τη λειτουργία των ΚΥΕ ως συμπληρωματικές δομές δίπλα στο έργο των ΚΕΤΑ, αυτό στην πράξη δεν συνέβη. Το γεγονός αυτό, είχε ως αποτέλεσμα, η προστιθέμενη αξία των συγκεκριμένων δομών με όρους βελτίωσης του επιχειρηματικού περιβάλλοντος να αξιολογείται ως περιορισμένη, καθώς ουσιαστικά λειτούργησε σαν μια πρόδρομη μορφή του ΚΕΠ – Επιχειρηματικότητας, προσθέτοντας μονοδιάστατα έναν *facilitator* στις δαιδαλώδεις γραφειοκρατικές διαδικασίες.

Από τότε έχουν γίνει πολλά βήματα στην απλοποίηση των διαδικασιών ίδρυσης μιας επιχείρησης και έχουν τεθεί σε λειτουργία ψηφιακές πλατφόρμες όπως e-ΥΜΣ και <https://www.notifybusiness.gov.gr>. Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να επισημανθεί ότι, η μείωση τους κόστους της γραφειοκρατίας διασφαλίζεται κυρίως μέσω κεντρικών μεταρρυθμίσεων και πολιτικών που εστιάζουν στη(ν):

- επιτάχυνση της λειτουργίας του συστήματος απονομής της δικαιούσνης

- υλοποίηση του χωρικού σχεδιασμού και την ολοκλήρωση του κτηματολογίου
- διευκόλυνση της πρόσβασης των ΜμΕ στις δημόσιες συμβάσεις καθώς και
- απλοποίηση των συναλλαγών με τη φορολογική διοίκηση.

Η αξιολόγηση της Δομής Στήριξης των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων μπορεί να γίνει μόνο στη βάση του σχεδιασμού του, καθώς δεν ενεργοποιήθηκε ποτέ. Τα σημεία τα οποία αξιολογούμε ως ιδιαίτερα κρίσιμα για την αποτελεσματικότητά της είναι τα παρακάτω:

- *πολυεπίπεδο σχήμα διακυβέρνησης*, το οποίο αυξάνει την πιθανότητα για καθυστερήσεις και μετατροπή της λειτουργίας της Δομής ως μια πολύπλοκη διαδικασία.
- *πληθώρα προσφερόμενων υπηρεσιών* προς τις επιχειρήσεις, για τις οποίες δεν υπάρχει ο ίδιος βαθμός ωριμότητας, επιχειρησιακής ετοιμότητας και το κατάλληλο εξειδικευμένο προσωπικό. Το γεγονός αυτό, μπορεί να οδηγήσει είτε σε επιλογή χαμηλής ποιότητας υπηρεσίας, είτε σε εγκατάλειψη των πιο εξειδικευμένων και «απαιτητικών» υπηρεσιών. Σε κάθε περίπτωση εκτιμούμε ότι, θα έπρεπε να προβλεφθεί ένας χάρτης ενεργειών για την σταδιακή ωρίμανση, ενεργοποίηση και προσφορά των υπηρεσιών.
- *απουσία εξειδίκευσης σε σχέση με την αξιοποίηση του (των) μητρώου (ων) συμβούλων και μεντόρων*. Όπως και στην περίπτωση των προσφερόμενων υπηρεσιών έτσι και στην περίπτωση των μητρώων, ο σχεδιασμός της Δομής ακολουθεί μια οριζόντια λογική της ενσωμάτωσης του συνόλου των υφιστάμενων μητρώων στην επιχειρησιακή του λειτουργία. Η εμπειρία έχει δείξει ότι σε κάθε περίπτωση απαιτείται αξιολόγηση των υφιστάμενων μητρώων στη βάση αποτελεσμάτων και η παράλληλη συγκρότηση νέων μητρώων. Τα νέα μητρώα είναι απαραίτητα για τα νέα και πιο απαιτητικά πεδία εξατομικευμένης βοήθειας που χρειάζονται σήμερα οι επιχειρήσεις με τη συμμετοχή εμπειρογνομόνων του εξωτερικού, οι οποίοι έχουν γνώση των παγκόσμιων δεδομένων και του διεθνούς ανταγωνισμού.

Προτάσεις Πολιτικής

Αναγκαία συνθήκη για τον σχεδιασμό μιας ολοκληρωμένης πολιτικής στήριξης των ΜμΕ είναι η ενσωμάτωση των παρακάτω διαστάσεων:

1. να υπηρετεί τον στρατηγικό στόχο του παραγωγικού μετασχηματισμού στη βάση ενός συντεταγμένου μεσο - μακροπρόθεσμου σχεδίου μετασχηματισμού. Η στροφή σε ένα νέο παραγωγικό μοντέλο θα επιτευχθεί σε μακρο - επίπεδο με παρεμβάσεις στο επιχειρηματικό περιβάλλον, και σε μικρο - επίπεδο με εξατομικευμένη υποστήριξη στις επιχειρήσεις για την ενημέρωση και τη χρήση των διαθέσιμων εργαλείων αναδιάρθρωσης.
2. να θέτει στον πυρήνα των παρεμβάσεων το μέγεθος των ΜμΕ και να υποβοηθάει τις συνεργασίες (παραγωγικοί συνεταιρισμοί, δικτυώσεις κ.λπ.), τις συγχωνεύσεις, και τη συμμετοχή σε εγχώριες ή/ και παγκόσμιες αλυσίδες αξίας.

3. να αντιμετωπίζει τις μεγάλες προκλήσεις σε παραγωγικό και τεχνολογικό επίπεδο – πράσινη μετάβαση, ψηφιακός μετασχηματισμός, 4η βιομηχανική επανάσταση -. Οι προκλήσεις αυτές που είναι κοινές για τις επιχειρήσεις σε διεθνές επίπεδο εμπεριέχουν πολλούς περισσότερους βαθμούς δυσκολίας για τις ελληνικές επιχειρήσεις οι οποίες δεν ξεκινούν από την ίδια αφετηρία.
4. να προωθεί τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης και κατ' επέκταση της εξοικονόμησης ενέργειας και της κυκλικής οικονομίας.
5. να τροφοδοτείται σε σταθερή βάση από τα στοιχεία γενικά και ειδικά που αφορούν στο επιχειρηματικό οικοσύστημα. Οι διαδοχικές και διαρκείς κρίσεις οικονομική – υγειονομική – γεωπολιτική έχουν αυξήσει τη ταχύτητα με την οποία μεταβάλλονται τα μακρο και μικρο δεδομένα του επιχειρηματικού οικοσυστήματος. Μια διαφορά φάσης ανάμεσα στα δεδομένα αυτά και στο σχεδιασμό πολιτικών θέτουν εκ προοιμίου αναποτελεσματική κάθε πρωτοβουλία και παρέμβαση.
6. να καλλιεργεί κουλτούρα συλλογικού σχεδιασμού και να αξιοποιεί τη θεσμική συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα μέσα από τη σύμπραξη επιχειρήσεων, τραπεζών, κοινωνικών εταίρων και των σύγχρονων δημόσιων αναπτυξιακών φορέων και πολιτικών (Εθνική Αναπτυξιακή Στρατηγική – Αναπτυξιακή Τράπεζα).

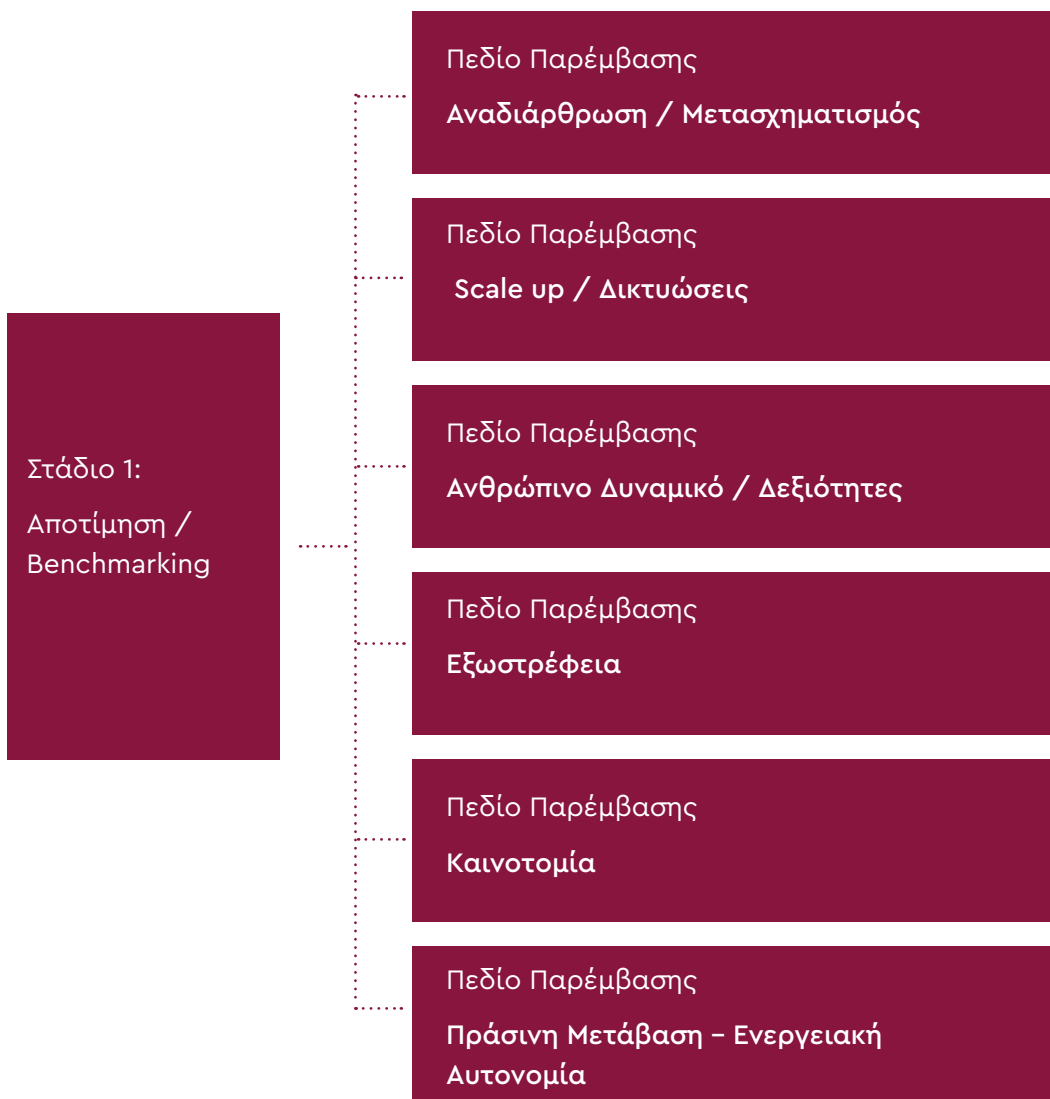
Με βάση τα παραπάνω μπορεί να θεωρηθεί ότι ο σχεδιασμός της πρωτοβουλίας για τη Δομή Υποστήριξης ΜμΕ (2019) εμπλουτισμένος με τις παρατηρήσεις της προηγούμενης ενότητας ενσωματώνει το σύνολο των παραπάνω πέντε παραμέτρων και είναι προσαρμοσμένος στις ιδιαιτερότητες του ελληνικού επιχειρηματικού οικοσυστήματος. Κυρίως γιατί, ενσωματώνει λειτουργικά τη λογική των σύγχρονων ψηφιακών πλατφορμών και τα σύγχρονα ψηφιακά εργαλεία. Στο πλαίσιο λοιπόν της αρχιτεκτονικής της Δομής, εκτιμούμε ότι, θα έπρεπε να παρέχονται εξατομικευμένες υπηρεσίες προς τις επιχειρήσεις, υπηρεσίες που προκύπτουν από μια διαδικασία αποτίμησης της θέσης, της βιωσιμότητας και των περιθωρίων ανάπτυξης της επιχείρησης. Το κάθε στάδιο συμβουλευτικής απαιτεί διαφορετικό βαθμό και είδος εξειδίκευσης και για αυτό το λόγο είναι σημαντικό να κατανοηθεί πως η στελέχωση με το κατάλληλο καταρτισμένο ανθρώπινο δυναμικό είναι βασική παράμετρος επιτυχίας ή αποτυχίας του εγχειρήματος.

Προπαρασκευαστικό Στάδιο: Αποτίμηση / Benchmarking της επιχείρησης: Το Προπαρασκευαστικό Στάδιο θα πρέπει να έχει ένα χαρακτήρα προαπαιτούμενου, για την παροχή υποστήριξης προς τις επιχειρήσεις. Είναι κρίσιμο τόσο για το σύμβουλο υποστήριξης αλλά και για την ίδια την επιχείρηση να αξιολογήσει τη θέση της σε τοπικό, εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο και στη βάση της αξιολόγησης αυτής να αποφασίσει το πεδίο (α) παρέμβασης στα οποία θα αναζητήσει την εξειδικευμένη υποστήριξη. Ο φάκελος / προφίλ της επιχείρησης θα περιλαμβάνει οργανωσιακή, τεχνολογική και καινοτομική αποτίμηση, καθώς και συγκριτική αξιολόγηση (benchmarking) σε βασικούς performance indicators (π.χ. εξαγωγές, κύκλος εργασιών & μέγεθος, E&A, % απασχολούμενων με τριτοβάθμια εκπαίδευση κ.λπ.)

Στάδιο Παρέμβασης: Τα βασικά πεδία παρέμβασης (ανάλογα με τους διαθέσιμους υλικούς και ανθρώπινους πόρους δύνатаι να προστεθούν και άλλα) στα οποία μπορεί να δεχτεί εξατομικευμένη υποστήριξη μια επιχείρηση είναι:

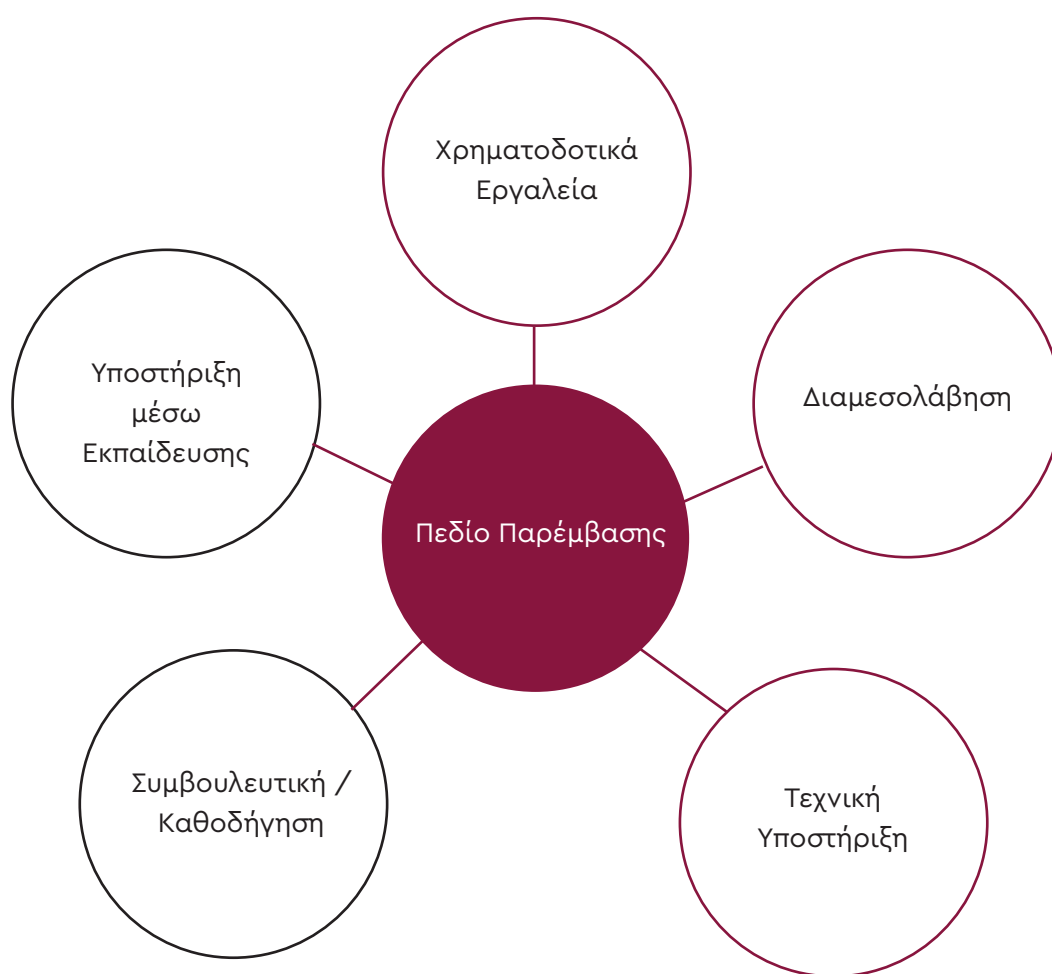
- Αναδιάρθρωση / Μετασχηματισμός,
- Scale up / Δικτυώσεις,
- Ανθρώπινο Δυναμικό / Δεξιότητες,
- Εξωστρέφεια,
- Καινοτομία,
- Πράσινη Μετάβαση – Ενεργειακή Αυτονομία.

Διάγραμμα 5: Βασικά Στάδια και Πεδία Παρέμβασης

Για καθένα από τα παραπάνω πεδία παρέμβασης τα "εργαλεία" που θα χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο της δομής είναι: α) Συμβουλευτική - Καθοδήγηση, β) υπόδειξη Χρηματοδοτικών Προγραμμάτων και Μέσων, γ) Διαμεσολάβηση, δ) Τεχνική Υποστήριξη και ε) Υποστήριξη μέσω Εκπαίδευσης.

Διάγραμμα 6: Εργαλεία Παρέμβασης

Στάδιο Παρακολούθησης: Οι επιχειρήσεις που θα λαμβάνουν υποστήριξη, θα πρέπει να παρακολουθούνται σε βάθος χρόνου ως προς το βαθμό επίτευξης των στόχων που είχαν τεθεί κατά το προηγούμενο στάδιο.

Βιβλιογραφία

- Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος (2022), *Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις: Έρευνα Συγκυρίας, Ειδικό Θέμα: Πράσινη Μετάβαση Βιομηχανίας*. Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος
- ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (2019), Έκθεση ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ 2019 για τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις. ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ
- ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (2020), Ψηφιακός μετασχηματισμός και μικρές επιχειρήσεις. ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ
- ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (2021), Ο αντίκτυπος της πανδημίας στις μικρές επιχειρήσεις. ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ
- Μαργώση, Μ. (2022), *Κλιματική Αλλαγή και ΜμΕ: Πράσινη Μετάβαση, Ευρωπαϊκό Θεσμικό Πλαίσιο & Αναγκαίες Προσαρμογές για την Αύξηση της Ανταγωνιστικότητας των ΜμΕ στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας*, ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ
- Ματσαγγάνης, Μ., Α. Parma & Α. Καρακίτσιος (2018), Όψεις Κοινωνικής Κινητικότητας στην Ελλάδα της Κρίσης, Διανέοσις.
- Barba-Sanchez, V., Martinez-Ruiz, M. D. P. & Jimenez-Zarco, A. I. (2007), "Drivers, benefits and challenges of ICT adoption by small and medium sized enterprises (SMEs): A literature review", *Problems and Perspectives in Management*, 5(1): 104–115.
- Bennett, R. & Robson, P. (1999), "The use of external business advice by SMEs in Britain", *Entrepreneurship and Regional Development*, 11(2): 155–180.
- Berry, A. J., Sweeting, R. & Goto, J. (2006), "The effect of business advisers on the performance of SMEs", *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 13(1): 33–47.
- Idris, B., Saridakis, G. & Johnstone, S. (2020), "Training and performance in SMEs: Empirical evidence from large-scale data from the UK" *Journal of Small Business Management*, DOI: 10.1080/00472778.2020.1816431.
- Capon, C. (2009), *Understanding the Business Environment: Inside and Outside the Organization*, Pearson Education.
- Chrisman, J. J. & McMullan, E. W. (2004), "Outsider assistance as a knowledge resource for new venture survival", *Journal of Small Business Management*, 42(3): 229–244.
- Cravo, T. A. & Caio, P. (2016), "The impact of business support services for small and medium enterprises on firm performance in low- and middle-income countries: a meta-analysis", *Inter-American Development Bank Working Paper Series*, 709.
- Cumming, D. J. & Fischer, E. (2012), "Publicly funded business advisory services and entrepreneurial outcomes", *Research Policy*, 41(2): 467–481.
- European Bank for Reconstruction and Development (2021), *Greece Diagnostic*.
- Ernst & Young (2017), *Οι μεσαίες και μικρές επιχειρήσεις στην Ελλάδα Μέρος Α: Συμβολή στην οικονομία, εξελίξεις και προκλήσεις*, ΣΕΒ.
- Ernst & Young (2018), *Οι μεσαίες και μικρές επιχειρήσεις στην Ελλάδα Μέρος Β: Διαδρομές επιχειρηματικής μεγέθυνσης – Διεθνής εμπειρία και οι ελληνικές ΜμΕ*, ΣΕΒ.

- European Commission (2021a), *Annual report on European SMEs 2020/2021*. European Commission.
- European Commission (2021b), *European innovation scoreboard 2021*. European Commission.
- European Commission (2022a), *Annual report on European SMEs 2021/2022: SMEs and environmental sustainability background document*. European Commission.
- European Commission (2022b), *Greece: SME country factsheet*. European Commission.
- European Commission (2022c), *Greece: SME country factsheet's evidence background document*. European Commission.
- European Competitiveness and Sustainable Industrial Policy Consortium (2013), *Study on Support Services for SMEs in International Business*. European Competitiveness and Sustainable Industrial Policy Consortium
- Eurostat (2021), *How digitalized are EU's enterprises?* Eurostat.
- Foghani, S., Mahadi, B. & Omar, R. (2017), "Promoting clusters and networks for small and medium enterprises to economic development in the globalization era", *SAGE Open*, DOI: 10.1177/2158244017697152.
- Hagen, B., Zucchella, A., Cerchiello, P. & De Giovanni, N. (2012), "International strategy and performance – Clustering strategic types of SMEs", *International Business Review*, 21: 369–382.
- International Labor Organization (2021a), *A framework to support small firms in developing countries navigate crises and build resilience*. International Labour Organization.
- International Labor Organization (2021b), *Internal and external factors for SME success: What EBMOs should know to promote more competitive enterprises*. International Labour Organization.
- Lans, T., Verstegen, J. & Mulder, M. (2011), "Analyzing, pursuing and networking: Towards a validated three-factor framework for entrepreneurial competence from a small firm perspective", *International Small Business Journal*, 29(6): 695–713.
- Mills K. & Dang A. (2021), "Creating "smart" policy to promote entrepreneurship and innovation", in M. Andrews, A. Chatterji, J. Lerner & S. Stern (eds.) *The role of innovation and entrepreneurship in economic growth*, University of Chicago Press.
- Mubarak Al-Mubarak, H. & Busler, M. (2010), "Business incubators: Findings from a worldwide survey and guidance for the GCC states", *Global Business Review*, 11(1): 1–20.
- OECD (2017), *Financing SMEs and entrepreneurs*. OECD.
- OECD (2018), *International migration outlook (42nd edition)*. OECD.
- OECD (2021), *Policy recommendations for SME recovery and long-term resilience*. OECD.
- Park, Y., Shin, J. & Kim, T. (2010), "Firm size, age, industrial networking, and growth: A case of the Korean manufacturing industry", *Small Business Economics*, 35(2): 153–168.

- Porter, M. (1980), *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, New York: Free Press
- Rakicevic, Z., Omerbegovic-Bijelovic, J. & Lecic-Cvetkovic, D. (2016), "A model for effective planning of SME support services", *Evaluation and Program Planning*, 54:30–40.
- Salvador E., El Asraoui H. & Akbaraly M. (2019), "The difficult relationship between the consultancy market and SMEs: Inspiring insights from the case of Drome", *Revue de l'Entrepreneuriat*, 18(4): 127–157.
- Schoonjans, B., Cauwenberge, P. & Bauwhede, H. V. (2013), "Formal business networking and SME growth", *Small Business Economics*, 41(1): 169–181.
- Sousa, M. P. C. & Bradley, F. (2009), "Effects of export assistance and distributor support on the performance of SMEs: The case of Portuguese export ventures", *International Small Business Journal*, 27(6): 681–701.
- Symeonidis, G. (1996), "Innovation, Firm Size and Market Structure: Schumpeterian Hypotheses and Some New Themes", OECD working paper no. 161.
- Tarute, A. & Gatautis, R. (2014), "ICT impact on SMEs performance", *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 110: 1218–1225.

Έτος Ίδρυσης 2006

ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων
ΓΣΕΒΕΕ

imegsevee.gr

Αθήνα

Αριστοτέλους 46, 104 33
210-8846852
info@imegsevee.gr

Θεσσαλονίκη

Κωλέττη 24, 54627
2310-545967, 2310-500581
thessaloniki@imegsevee.gr

Πάτρα

Πανεπιστημίου 170, 264 43
2610-438557
patra@imegsevee.gr

Ηράκλειο

Βασιλείου Πατρικίου 11, 71409
2810-361040, 2810-361080
iraklio@imegsevee.gr

Λάρισα

Καστοριάς 2α, 41335
2410-579876-7
larisa@imegsevee.gr

Ιωάννινα

Σταύρου Νιάρχου 94, 45500
26510-44727
ioannina@imegsevee.gr

Το παρόν ερευνητικό κείμενο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Υποέργου 1: "Μηχανισμός μελέτης και ανάλυσης οικονομικού περιβάλλοντος λειτουργίας μικρομεσαίων επιχειρήσεων" της Πράξης "Παρεμβάσεις της ΓΣΕΒΕΕ για τη συστηματική παρακολούθηση και πρόγνωση αλλαγών του παραγωγικού και επιχειρηματικού περιβάλλοντος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων" με κωδικό ΟΠΣ 5003864, του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία (ΕΠΑΝΕΚ)

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

ΕΠΑΝΕΚ 2014-2020
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ

ΕΣΠΑ
2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης